

Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadelede Yargılama Standartları **AVUKATLAR İÇİN KILAVUZ**

Bu yayın Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile üretilmiştir. Yayının içeriğinden sadece Kadın Dayanışma Vakfı sorumlu olup her hangi bir biçimde Avrupa Birliği'nin, BM Kadın Birimi'nin ve onun Yönetim Kurulunun ve BM Üye Devletlerinin görüşlerini yansıttığı biçimde yorumlanamaz. Bu yayındaki belirlemeler bir ülkenin ya da toprağın, o topraktaki otoritelerin ya da sınır çizmelerin yasal statüsü hakkında her hangi bir görüş ifade etmez. Metin, basım öncesinde resmi yayın standartlarına uygunluğu bakımından tahsis edilmemiştir ve olası hatalar bakımından BM Kadın Birimi'nin herhangi bir sorumluluğu yoktur.

CİNSİYETE DAYALI ŞİDDETLE MÜCADELEDE
YARGILAMA STANDARTLARI

AVUKATLAR
İÇİN
KILAVUZ

Kadın Dayanışma Vakfı

İlk Baskı: Ekim 2018

Güncellenmiş Baskı: 2019

Ankara

Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadelede Yargılama Standartları

Yazarlar

F.Ceren Akçabay, Ebru Hanbay Çakır, Huriye Karabacak

Yayına Hazırlayan

Huriye Karabacak

İlk baskısı Ekim 2018'de "Şiddete Maruz Kalan Kadınların Mahkemelerdeki Temsillerinin Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında yapılan ve Aralık 2019'da "*Kadınların, Kadına Yönelik Şiddet ve Ayrımcılık Alanında Mevcut Destek Hizmetleri Hakkında Bilgi Alma ve Bu Hizmetlere Erişme Haklarının Güçlendirilmesi Projesi*" kapsamında yeniden gözden geçirilen bu kılavuzdan kaynak göstermek kaydıyla yararlanabilir.

Bu kılavuz, Kadın Dayanışma Vakfı'nın izni olmadan, kısmen de olsa, fotokopi vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

Ankara, 2019

Tasarım: Ceket Medya

Baskı: Şen Matbaa

Özveren Sok. 25/B Demirtepe/ANKARA 0312 229 64 54

"Bu yayın Avrupa Birliğinin finansal desteği ile üretilmiştir. Yayının içeriğinden sadece Kadın Dayanışma Vakfı sorumlu olup bu içerik herhangi bir biçimde Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir. Bu yayının içeriği BM Kadın Biriminin ve Yönetim Kurulunun ya da BM Üye Devletlerinin görüşlerini yansıtmamaktadır. Bu yayındaki tespitler bir ülkenin ya da toprağın, o topraktaki otoritelerin ya da sınırların yasal statüsü hakkında herhangi bir görüş ifade etmez. Metin resmi yayım standartları uyarınca gözden geçirilmemiştir ve BM Kadın Birimi birimi hatalardan sorumlu değildir."

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	5
1- KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE TOPLUMSAL CİNSİYET	7
1.1. Kadına Yönelik Şiddet.....	7
1.2. Toplumsal Cinsiyet.....	9
2- TOPLUMSAL CİNSİYET VE HUKUK	11
2.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Hukuk İlişkisi.....	11
2.2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadelede Yasal Standartlar	13
2.2.1. Uluslararası Düzenlemeler	13
2.2.1.1. Birleşmiş Milletler	14
2.2.1.2. Avrupa Konseyi.....	20
2.2.2. Ulusal Düzenlemeler	24
2.2.2.1. Anayasa.....	24
2.2.2.2. Medeni Kanun	26
2.2.2.2.1. Medeni Kanunda Eşitliğe İlişkin Düzenlemeler	26
2.2.2.2.2. Medeni Kanunda Kadına Yönelik Şiddet ile İlgili Düzenlemeler	27
2.2.2.3. Ceza Kanunu	29
2.2.2.4. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun).....	35
2.2.2.5. Ulusal Hukukta Mülteci Kadınlar ve Şiddet	41
2.3. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadelede Yargılama Standartları.....	42
2.3.1. Yargı Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri	42
2.3.1.1. Ceza Yargılamalarında Karşılaşılan Sorunlar.....	43
2.3.1.2. Hukuk Yargılamalarında Karşılaşılan Sorunlar	45
2.3.2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Yargılamada Standartlar	46
EKLER	49
Hukuk Yargılamaları Dosya Kontrol Listesi.....	50
Ceza Yargılamaları Dosya Kontrol Listesi.....	53
Kaynakça	58

GİRİŞ

Bu kılavuz “Şiddete Maruz Kalan Kadınların Mahkemelerdeki Temsillerinin Güçlendirilmesi Projesi” kapsamında hazırlandı ve “Kadınların, Kadına Yönelik Şiddet ve Ayrımcılık Alanında Mevcut Destek Hizmetleri Hakkında Bilgi Alma ve Bu Hizmetlere Erişme Haklarının Güçlendirilmesi Projesi “ kapsamında güncellenerek yeniden basıldı.

Şiddete maruz kalan kadınların adalet arayışlarında mahkemelerdeki temsillerini güçlendirmek amacını taşıyan proje kapsamında Türkiye’nin çeşitli illerinden kadına yönelik şiddet alanında çalışan kadın avukatlarla Ankara’da 2018 yılı içinde üç atölye çalışması gerçekleştirildi.

Proje kapsamında, alanda çalışan avukatların CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi’nde belirlenen standartlar ve ilgili AİHM kararları doğrultusunda, “kadına yönelik şiddet-toplumsal cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet-hukuk” ilişkisi konularında mevcut birikimlerinin güçlendirilmesi için planlanan faaliyetlerden birisi de bu kılavuzun hazırlanması olmuştur.

Kılavuzda öncelikle kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet başlıklarına ilişkin genel çerçeve hakkında bilgi verilmiş, daha sonra toplumsal cinsiyet ve hukuk

ilişkisi üzerinde durulmuştur. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadelede uluslararası ve ulusal yasal standartlara ilişkin temel düzenlemelere ilişkin bilgi verildikten sonra toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadelede yargılama standartları ve yargılama sürecindeki sorunlara değinilmiştir. Yargılama sürecindeki sorunlar başlığında, Proje kapsamında kadın avukatlarla yapılan atölye çalışmalarında tartışılıp belirlenen öncelikli konulara yer verilmiştir. Son olarak ceza ve hukuk yargılamalarındaki dava dosyalarını inceleme süreçlerinde avukatlara rehber olması amacıyla hazırlanan ve kitapçığın ekinde yer alan ceza ve hukuk yargılamaları dava dosya kontrol listeleri tanıtılmıştır.

Bu kılavuzun kadına yönelik şiddetle mücadele eden avukatların ve temsil ettikleri kadınların adalet arayışına katkıda bulunacağını umut ediyoruz.

Kadın Dayanışma Vakfı olarak, bu kılavuzun ortaya çıkmasını sağlayan Fehmiye Ceren Akçabay, Ebru Hanbay Çakır ve Huriye Karabacak'a, projeyi birlikte yürüttüğümüz Kapasite Geliştirme Derneği ve Feray Salman'a, atölye çalışmalarına katılan kadın avukat arkadaşlarımıza ve proje koordinatörümüz Sibel Güneş'e teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca UN Women ofisine ve Nisan Kuyucu'ya sağladıkları destek ve gösterdikleri ilgi için teşekkür ederiz.

1 KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE TOPLUMSAL CİNSİYET

1.1. Kadına Yönelik Şiddet

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nde (İstanbul Sözleşmesi) kadına yönelik şiddet *“ister kamusal ister özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar veya ıstırap veren veya verebilecek olan toplumsal cinsiyete dayalı her türlü eylem ve bu eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma”* olarak tanımlanır. Sözleşmedeki “kadın” terimi 18 yaş altındaki kız çocuklarını da kapsamaktadır.

Kadına yönelik şiddet yeni bir olgu olmayıp tüm dünyada görülmektedir ve oldukça yaygındır. Dünyanın her yerinden, her yaştan, ırktan, dinden, sınıftan ve dil grubundan kadın, şiddete maruz kalmaktadır. Şiddet uygulayıcısı erkekler, dünyanın her yerinden, her yaştan, ırktan, dinden, sınıftan ve dil grubundan olabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine¹ göre dünyada her üç kadından

1 http://www.who.int/gho/women_and_health/violence/en/

birisi (%35), çoğunluğu eş ya da partnerleri tarafından olmak üzere fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Avrupa'daki veriler de² benzerdir. Her üç kadından biri (%33) fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Türkiye'de ise her on kadından dördü fiziksel ve/veya cinsel şiddete uğramaktadır. Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmasına³ göre (2014) Türkiye'de her on kadından dördü (%36) fiziksel şiddete uğramaktadır. Bu araştırmaya göre eğitim düzeyi arttıkça kadınların maruz kaldıkları şiddet biraz azalsa bile bu oran halen % 21'dir. Bu araştırmaya katılan kadınların % 44'ünün ise yaşadıkları şiddeti kimseye anlatmadığı belirtilmektedir.

Kadına yönelik şiddet “özel alan”a ait bir sorun değildir. Kadına yönelik şiddet ev içinde ve aile arasında çözülmesi gereken özel bir sorun değildir. Bir insan hakkı ihlali ve ayrımcılıktır. Devlet dışı, özel hukuk kişileri tarafından gerçekleştirilen kadına yönelik şiddet ihlallerinin önlenmesi ve cezalandırılmasından da devletler sorumludur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2009 yılında verdiği Nahide Opuz-Türkiye kararında⁴, devletin ev içi şiddete maruz kalan kadınlara yeterli koruma sağlamamasını ve pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemesini ayrımcılık olarak kabul etmiş ve işkence ve eziyet yasağı kapsamında değerlendirmiştir.

Kadına yönelik şiddet rastlantısal bir olgu olmayıp sistemattir. Kadına yönelik şiddet, bir seferlik, tesadüfi, istisnai, geçici veya kültüre özgü değildir. İstanbul Sözleşmesi'nin Açıklayıcı Kitapçığı'nın 25. paragrafında belirtildiği gibi; “Kadına yönelik şiddet toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve kadınlarla erkekler arasında tarihsel olarak eşitsiz gelişen güç ilişkilerinin bir sonucudur ve kadınları erkekler karşısında ikincil konumda bırakmaktadır”. Kadınlar oransal olarak erkekler göre çok daha fazla şiddet görmektedirler ve bu şiddet kadınlar için birincil can güvenliği tehlikesidir. Kadına yönelik şiddet, kadınlar üzerinde erkeklerin iktidar kurmasının ve denetiminin temel aracıdır ve kadınların tüm yaşamlarını, yaşama ilişkin kararlarını ve varoluşlarını kontrol edici bir nitelik taşımaktadır.

2 <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-results-glance>

3 <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf>

4 <http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/opuz-karari>

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, İstanbul Sözleşmesi'nin 3/d maddesinde tarif edildiği üzere; *“kadına kadın olmasından dolayı uygulanan ve kadınları orantısız biçimde etkileyen şiddet anlamına gelir.”* Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, şemsiye bir kavram olarak özel alanda meydana gelen ev içi şiddeti, eş/sevgili şiddetini, zorla evlendirmeyi, cinsel şiddeti ve kadın ticaretini de kapsamaktadır.

Kadınlara yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin hukukta ve gerçek yaşamda sağlanması arasında bir bağlantı vardır.

Kadına yönelik şiddeti daha iyi anlayabilmek için toplumsal cinsiyete ilişkin temel kavramları, toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemini ve bu eşitsizliğin özellikle kadınların yaşamlarında yarattığı etkileri kavrayabilmek gerekir.

1.2. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet, İstanbul Sözleşmesi'nin 3/c maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır; *“kadınlar ve erkekler için toplum tarafından uygun görülen ve sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve nitelikler anlamına gelir.”*

Cinsiyet kadın ve erkeğin doğuştan getirdikleri biyolojik farklılıklara sahip olmalarıdır. Toplumsal cinsiyet ise biyolojik cinsiyete dayanarak toplumun kişileri kadın ve erkeklere dönüştürdüğü toplumsal ve kültürel süreçlerdir. Toplumsal cinsiyet kavramı, kültüre, mekana ve zamana göre değişebilir.

Toplumsal cinsiyet kavramı; kadınlık ve erkeklik olmak üzere yalnızca iki farklı toplumsal cinsiyeti ortaya çıkartır. Bu durum ikili cinsiyet sisteminin bir sonucudur. İkili cinsiyet sistemi, diğer cinsiyet kimliklerini dışarıda bırakmaya sebep olacağı gibi, ataerkil sistemin yaptığını başka bir yoldan yaparak çerçevelenmiş bir “kadın” tanımıyla kadınlığı, çerçevelenmiş bir “erkek” tanımıyla erkekliği sınırlar. Böylelikle farklı kadınlık ve erkeklik durumlarını görmezden gelir.

Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünde, kadınların işleri, annelik, aile ve ev içinde yaptıkları işler temelinde özel alanda belirlenirken, toplumsal ve kamusal alanda yapılan işler erkeklerin işi olarak görülür. Genel olarak, “kadın işi” düşük statülü ve düşük ücretli, geçici, güvencesiz olan niteliksiz işlerden, buna karşı “erkek işi” yetki ve sorumluluk gerektiren, yüksek ücretli, sürekli, güvenceli olan nitelikli iş-

lerden oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü sonucu kadınlar erkeklerden daha az kaynağa, seçme şansına ve karar alma yetkisine sahiptir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, karar verme, seçme, fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması ve kullanması ve hizmetlerin elde edilmesinde kişiye cinsiyeti nedeniyle ayrımcılık yapılmamasıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği kadın ve erkeğin aynı olması değildir. Erkek ve kadının eşit haklara, sorumluluklara ve fırsatlara sahip olması demektir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ayrımcılığın bir sonucudur ve eşit olmayan muameleden kaynaklanır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin (CEDAW) ilk maddesi ayrımcılığı "*Kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet ve kısıtlama*" olarak tanımlar.

Kadınların ve erkeklerin yaptıkları işlerin farklılaşması, farklı işlere farklı değerlerin verilmesi, işler arasında oluşan statü hiyerarşisi cinsiyet eşitsizliğinin de temelidir. Bu durum kadınların ve erkeklerin toplumsal kaynaklara erişimi ve bu kaynakların bölüşümünü de büyük ölçüde etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği bir insan hakları meselesidir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece kadınları değil, erkekleri de ilgilendiren toplumsal ve evrensel bir sorundur.

2 TOPLUMSAL CİNSİYET VE HUKUK

2.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Hukuk İlişkisi

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve hukuk arasındaki ilişki feminist teoride önemli bir başlığa karşılık gelir. Hukuka, feminist açıdan getirilen en temel eleştiri, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin hukuki süreçlere ilişkin tartışmalarda göz ardı edilmesidir. Feminist teoriye göre, diğer tüm toplumsal etkinlikler gibi hukuk da toplumsal olgudan kaynaklanır ve kültürün bir aracıdır. Ataerkil toplumsal sistemde, toplumsal cinsiyet ilişkileri erkek egemen hale gelmiş; kadınlar, sınırlı bir kategorinin üyeleri muamelesi görerek erkeklerden daha düşük seviyedeki hukuki bir statüye katılmak zorunda kalmışlardır. Ataerkil sistem; toplumdan topluma, toplum içinde hatta aynı toplumda sınıflar içinde farklılık göstermekle birlikte ilkesel olarak aynıdır. Ataerkil sistemde bütün yapı ve kurumlar erkeklerin lehine ve denetimine tabi olarak örgütlenir. Bu sistemin en önemli dayanaklarından birisi ise hukuktur. Yerleşik hukukun tüm sistematik unsurları ve uygulayıcıları, onlara ait tavırlar ve hukuki yorumlar ataerkil sistemi yansıtır. Bu nedenle, feminist hukuk teorisinin en önemli amaçlarından biri yerleşik hukuk sistemi içindeki ataerkil hukuk kurallarını saptamaktır.

Modern hukuk eşitlik, nesnellik ve tarafsızlık vaatlerine rağmen ataerkil sistem ve toplumsal cinsiyet hiyerarşisini geleneksel toplumdan devralmış ve sürdürmüştür. Modern hukukun şekli ve soyut yapısı erkek bakış açısını yansıtmakta ve kadını değere ve doğal ahlaka ilişkin tartışmalarla birlikte hukuk dışına itmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında, modern toplumda kadınlar nesnel ve tarafsız bir hukuk uygulaması ile karşı karşıya kalmamış aksine hukuk içerdiği şekli ve maddi eşitsizliklerle hiyerarşik toplumsal cinsiyet yapısını korumayı sürdürmüştür. Bu nedenle, özellikle eşit hak talebi üzerinden toplumsal cinsiyet kavramı hukuk tartışmasında kendisine yer bulmaya başlamıştır. Örneğin, birinci dalga feminizm içinde, eşitlik talebi liberal savlar ile, kadınların önündeki sosyo-politik engellerin kaldırılarak kamusal alana dâhil olma ve erkeklerle eşit düzeye gelebilme isteği olarak dillendirilmiştir. 1960'lı yıllarda gelişen ikinci dalga ise hukuki eşitlik üzerinden farklı hak talepleri ortaya koyarak toplumsal cinsiyet rollerinde değişiklik arayışı içinde politik bir ifade biçimi haline gelmiştir. Eşitlik açısından **kamusal ve özel alan arasındaki ayırım** feminist hukuk tartışmasının merkezinde yer alır. Kadınların eşit hak ve özgürlüklere kavuşma mücadelesi özel alanının dışına çıkarak kamusal alana dahil olma mücadelesine karşılık gelmektedir.

Modern toplum ve devleti şekillendiren liberal düşünce biyolojik farklılıklarla gerekçelendiği, kadına ait ev içi dünya ile erkeğe ait kamusal dünya arasındaki ayırımı geleneksel toplumdan miras alır. Ayırımın tarihsel ve kültürel nedenlerini ise kamusal ile özel alan arasındaki ayırımı vurgulayarak saklar. Söz konusu ayırım ekonomi ve politika, özgürlük ve baskı, toplumsal ve politik gibi pek çok farklı ayırma dönüşerek erkek dünyasına ilişkin bir tartışma haline bürünür. Bu noktada asıl sorun, hanenin özel alan içine alınarak liberal özgürlük (toplumsal) alanının bir parçası olarak görülmemeye başlanmasıdır. Bir başka ifade ile geleneksel toplumda kısıtlamaların bir taşıyıcısı olarak görülerek eleştirilen aile sivil toplumdan dışlanarak görünmez kılınır ancak toplumsal bir unsur olarak yaşamasına izin verilir. Bu bağlamda, özellikle birinci dalga feminizm içindeki eşit hak mücadelesi, kadınların sivil toplumda yani kamusal alanda görünürlük kazanma çabası olarak nitelendirilebilir. Her ne kadar liberal doğal hak teorisi, hakkın öznesini sivil toplumu oluşturan mal sahibi erkekler ile sınırlasa da, liberal feministler vatandaş statüleri gereği erkeklerle aynı temel haklara sahip birer "insan" olduklarını ileri sürmeye devam etmişlerdir. Feminist mücadele, liberal hak teorisinde tanınan haklara erkeklerle eşit şekilde erişme isteğini dillendirmekle yetinmemiş; "**kişisel olan politiktir!**" sloganı ile kamusal tartışma için fazla özel yani ailevi veya önem-

siz görülen pek çok toplumsal pratiği tartışmaya açarak özel ile kamusal alan arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

Kadınların verdikleri eşit hak mücadelesi, toplumsal cinsiyet ve hukuk tartışmasını büyük ölçüde hukuki eşitlik tartışmasına dönüştürmüştür. Eşit hak mücadelesi kadınların kamusal alanda görünür olmaya başlanmalarına ve yavaş yavaş özel ve kamusal alan arasındaki ayrımın sorgulanmasına sebep olmuştur. Eşitlik arayışı, pek çok ülkede ve uluslararası düzlemde eşit haklar ve ayrımcılık karşıtı düzenlemelerin oluşturulmasını sağlamış, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinden kaynaklanan cinsel nesneleştirme (pornografi), ev içi emek ve ev içi şiddet gibi pek çok konu şekli eşitliği aşan bir maddi eşitlik kavrayışı ile kamusal alana taşımıştır.

Özellikle kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda şekli eşitliği aşan ve toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin neden olduğu kadının ikincil konumunu ve bunun hukuk uygulayıcısı üzerindeki etkisini hesaba katan bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Kadına yönelik şiddet, kadının toplumdaki ikincil konumuna dayalı olarak kadına uygulanan ve bu konumu pekiştiren her türlü şiddet eylemi ya da tehditidir. Kadına yönelik şiddet, “kamusal ve özel alanda gerçekleşen, kadınların fiziksel, cinsel, duygusal zarar görmesiyle sonuçlanan ya da sonuçlanması muhtemel olan, her türlü cinsiyet temelli şiddet eylemi veya bu eylemin yapılacağına dair tehdit ya da zorlama ve keyfi olarak özgürlüğün kısıtlanması” olarak tanımlanmaktadır. Kadına yönelik şiddet, dünyanın her yerinden kadın ve kız çocuklarının hangi din, dil, etnik gruba ya da sınıfa dâhil olurlarsa olsunlar, hayatları boyunca maruz kaldıkları temel bir insan hakları ihlalidir.

2.2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadelede Yasal Standartlar

2.2.1. Uluslararası Düzenlemeler

Kadına yönelik ayrımcılığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin önündeki engelleri ortadan kaldırmak, uluslararası insan hakları hukukunun temel hedeflerinden biridir. Bilindiği gibi Türkiye'nin imzalayıp yürürlüğe koyduğu uluslararası düzenlemeler Anayasanın 90. maddesi gereği ulusal düzenlemelerin üzerinde yer alır. Anayasanın bu düzenlemesi, hukuk uygulayıcılarının tümü açısından insan haklarına dair uluslararası mevzuatı bilme ve bu mevzuata uygun davranma yükümlülüğü getirmektedir.

Uluslararası insan hakları hukuku bakımından Türkiye için özellikle Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi çerçevesinde ortaya çıkan imzacısı olduğu insan hakları belgeleri önem taşımaktadır. Bu insan hakları belgelerin bir kısmı açık şekilde kadına yönelik şiddete dair düzenlemeler içerirken, bir kısmı cinsiyete dayalı ayrımcılık yasağına ve kadın erkek eşitliğine ilişkin düzenlemeler içermekte, bir kısmı ise temel metinler olmaları itibarıyla kadına yönelik şiddet konusunda yol göstermektedirler.

2.2.1.1. Birleşmiş Milletler

Kadın-erkek eşitliği kuruluşundan bu yana Birleşmiş Milletler (BM)'in faaliyetlerinin odak noktalarından biri olmuştur. Örgüt, kadınların insan haklarının teşviki ve korunması, eşit şekilde kamusal hayata katılabilmeleri ve ekonomik ve toplumsal kalkınmanın yarattığı fırsatlara erişebilmeleri için verilen uluslararası mücadelede öncü bir rol oynamıştır.

BM bünyesinde oluşturulan Kadınların Statüsüne Dair Komisyon, kadın-erkek eşitliği ve kadına karşı ayrımcılıkla mücadelede uluslararası talimatlar ve kaideler geliştirmiştir. Bunların başlıcaları; 1979 tarihli Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ile 1999 tarihli Sözleşme Ek İhtiyari Protokoldür. Komisyon ayrıca 1993'te Genel Kurulca onaylanan Kadına Karşı Her Türlü Şiddetin Yok Edilmesi Bildirgesinin de hazırlayıcısıdır. Bu bildirmede; kadınlara yönelik şiddetin, aile ya da toplum içinde gerçekleşen fiziksel, cinsel veya psikolojik ve devletçe uygulanan ya da uygulanmasına göz yumulan her tür şiddet eylemini kapsayarak açık bir tanımı yapılmıştır.

Kadınlara yönelik ayrımcılığı açıkça insan hakları ihlali olarak ele alan, cinsiyet eşitliğine odaklanan ve kadınların insan hakları konusundaki en kapsamlı belge olan 1979 tarihli Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) de, toplumsal cinsiyete bağlı sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmeyi taraf devletlerin temel bir önceliği olarak belirtir. Kadın-erkek eşitliğinin fiili olarak sağlanabilmesi amacıyla, ayrımcılıkla mücadelede ulusal eyleme yönelik gündemleri ortaya koyan CEDAW, çoğu zaman kadınların uluslararası hak bildirgesi olarak da tanımlanmaktadır. Halihazırda, 189 ülkenin taraf olduğu CEDAW, kadınlara karşı her türlü cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve kadınların insan haklarının korunmasını öngören ve

bu konularda taraf ülkeler üzerinde bağlayıcı niteliği olan tek uluslararası hukuk aracı olması bakımından çok önemlidir. Ancak, CEDAW 1981 yılında şiddet konusuna yer vermeden yürürlüğe girmiş, daha sonra Komite 1989 yılında alınan 12 sayılı Genel Tavsiye Kararı ve 1992 yılında alınan 19 sayılı Genel Tavsiye Kararı ile kadına karşı şiddeti ayrımcılıkla ilişkilendirerek taraf devletleri kadına karşı şiddeti önlemekle sorumlu tutmuştur. Taraf devletler, hazırladıkları resmi raporlarda da şiddet başlığına yer vermekle yükümlüdürler. Komite 2017 yılında ise 19 sayılı tavsiye kararını 35 sayılı tavsiye kararı ile güncelleyerek yeni tespit ve açıklamalarda bulunmuştur. 35 sayılı Genel Tavsiye Kararının en önemli bölümü “kadına yönelik şiddet” yerine “toplumsal cinsiyet kaynaklı şiddet” teriminin tercih edilmesi ve CEDAW’ın 2. veya 16. maddesine konacak herhangi bir çekincenin Sözleşme’nin amacına ve hedefine aykırı olacağını ifade ederek madde 28/2 bağlamında böyle bir çekinceye izin verilemeyeceğini belirtmesidir.

Sözleşme’nin denetim organı olan CEDAW Komitesi Sözleşme’nin 17. maddesi uyarınca kurulmuştur. Temel işlevi, taraf devletlerin periyodik olarak sunduğu ülke raporlarını değerlendirmek ve bu raporlara dayanarak ilgili taraf devletteki kadınların duruma ilişkin Nihai Yorumlarını açıklamaktır. Ayrıca Komite, Genel Tavsiye Kararları kabul eder. Bunlar, taraf devletlere yöneliktir ve Komite’nin CEDAW’a ilişkin yorum ve görüşlerini içerir, sözleşmenin nasıl anlaşılması ve uygulanması gerektiğine ilişkin yol gösterir. 1999 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından CEDAW’a ek olarak kabul edilen İhtiyari Protokol, CEDAW’ın düzenlediği konular çerçevesinde uğradıkları haksızlıkları gidermeye yönelik olarak kendi ülkelerindeki hukuk sistemi içerisinde tüm yolları denedikleri halde bir sonuç elde edemeyen kadınlara, CEDAW Komitesine bireysel başvuru yapma hakkını da tanımıştır. Türkiye, üç maddesine çekince koyarak 1985’te onayladığı sözleşmeye, 1986 yılından bu yana taraftır. Çekincelerini 2000 yılında kaldıran Türkiye, 30 Temmuz 2002’de İhtiyari Protokol’ü de onaylamıştır.

CEDAW, kadınlara yönelik ayrımcılığı tanımlayarak soyut şekli eşitliğin yerine hem kamusal hem de özel alanda fiilen de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yoluyla ayrımcılığı önlemeyi amaçlar. Ayrımcılığın önlenmesi için hukuk önünde eşitliğin yeterli olmadığını, kültürel ve toplumsal normların da değişmesi gerekliliğini düzenler. Taraf devletleri yalnızca kamu görevlilerinin eylemlerinden dolayı değil, özel şahıslar ya da şirketler tarafından gerçekleştirilen eylemlerden de sorumlu tutar.

CEDAW'a göre taraf devletler kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı kınar, tüm uygun yollardan yararlanarak ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldıracı bir politika izlemeyi kabul eder ve bu amaçla şu hususları taahhüt ederler:

- Kadın-erkek eşitliği prensibini içselleştirmek,
- Kanunlar ve diğer uygun vasıtalarla bu prensibin pratik olarak uygulanmasını sağlamak,
- Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan ve yaptırımlar getiren gerekli mevzuatı çıkarmak ve ilgili diğer tedbirleri almak,
- Kadınların haklarını erkeklerle eşit bir biçimde koruyacak hukuki mekanizmalar kurmak,
- Yetkili ulusal yargı yerleri ile diğer kamu kurumları vasıtasıyla herhangi bir ayrımcılık karşısında kadınların etkili bir biçimde korunmasını sağlamak,
- Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan mevcut yasaları, hukuki düzenlemeleri, gelenekleri ve uygulamaları değiştirmek veya kaldırmak için gerekli her türlü tedbiri almak,
- Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan bütün ulusal ceza hükümlerini kaldırmak.

Ayrıca taraf devletler, kadınların tam olarak gelişmelerini ve ilerlemelerini sağlamak üzere, erkeklerle eşitlik temeline dayanan insan haklarını ve temel özgürlüklerini güvence altına almak ve kullanmalarını sağlamak amacıyla, mevzuat çıkarmak da dâhil her alanda ve özellikle siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda gerekli her türlü tedbiri almakla da yükümlüdürler.

CEDAW'ın ardından hazırlanan 1993 tarihli Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Bildirgesi'nin 3. maddesi ise, kadının insan onurunu özellikle yaşam hakkı, genel anlamıyla eşitlik, kişi özgürlüğü ve güvenliği, hukuk önünde eşitlik, ayrımcılığın hiçbir biçimine maruz kalmama özgürlüğü, fiziksel ve ruhsal sağlığın en yüksek düzeyde korunması hakkı, adil ve en uygun koşullarda çalışma hakkı ve işkenceye, zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye tabi tutulmama hakkı ile somutlaştırmaktadır. Bildirge'nin 2. maddesinde, kadına karşı şiddetin görünüm biçimleri, örneklendirme yöntemiyle sıralanmaktadır. Buna göre şiddet, "fiziksel, ruhsal ve cinsel şiddet" biçiminde ve üç ayrı kategoride ele alınmıştır:

- (1) Ev içi fiziksel, ruhsal ve cinsel şiddet (Dayak ve hırpalama, ev halkına dahil olan kız çocuklarının cinsel suistimali, drahoma bağlantılı şiddet, evlilik içi tecavüz, cinsel bakımdan sakat bırakma ve kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, eş dışındaki ev halkına dahil kişilerin uyguladığı şiddet, şiddete dayalı sömürü).
- (2) Toplum tarafından genel olarak uygulanabilecek fiziksel, ruhsal ve cinsel şiddet (Tecavüz, cinsel suistimal; işyerinde, eğitim kurumlarında ve herhangi bir yerde cinsel taciz ya da sindirme, kadın ticareti ve fahişeliğe zorlama).
- (3) Devlet kaynaklı/devletin işlediği ya da göz yumduğu fiziksel, ruhsal ya da cinsel şiddet.

Bildirge ve sözleşmedeki temel yönelim, devletin yükümlülüğü bakımından ortaklır. Şiddet karşısında devletin yükümlülüğü, toplumsal-kültürel etkenlere göre değişkenlik gösterebilecek ya da mali kaynaklar gerekçesinin kolayca etkisiz hale getirebileceği bir yükümlülük olarak ifade edilmemiştir. Bu yükümlülük önleme, soruşturma ve cezalandırma unsurlarını içeren “etkin ve etkili” bir yükümlülük olarak tanımlanmaktadır. Anılan yükümlülükler, devletin hem kamu görevlileri hem de özel kişiler tarafından uygulanan şiddet bakımından “gereken özen”le çalışmasını gerekli kılmaktadır. “Gereken özen” kavramı, CEDAW Komitesi’nin 1992 yılında aldığı 19 No’lu Genel Tavsiye Kararı’nda, devletin hak ihlalini önleme, kovuşturma, cezalandırma ve tazminat yükümlülüğü bakımından benimsenmiştir ve taraf devletler bakımından sürecin başlatılması ve işletilmesinin yeterli sayılmadığı, ek olarak sürecin etkili biçimde ilerlemesinin ve sonuçlanmasının arandığı anlamına gelir.

Bildirge ve sözleşme dışında kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda BM çerçevesinde ortaya konan en önemli girişim, 1995 yılında BM’ye üye 189 ülkenin ve kadın kuruluşlarının katılımı ile yapılan Pekin 4. Dünya Kadın Konferansı ve konferans sonunda kabul edilen Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformudur. Uluslararası kadın kuruluşlarının 1970’li yıllardan itibaren BM nezdinde başlattığı çalışmaların ürünü olan konferans serisinin dördüncü ayağı Pekin Konferansında, kadınların toplumsal konumlarının yükseltilmesi için önemli adımlar atılmıştır. Konferansta hükümetlere, kadına karşı şiddeti önleme ve yeryüzünden silme çağrısında bulunulmuş; silahlı çatışma ortamlarında kadınlara uygulanan yoğun şid-

detin bir insanlık suçu olduğu vurgulanmış, hükümetler, kadının güçlenmesini ve toplumsal konumunun yükselmesini sağlamak, kadın-erkek eşitliğini geliştirmek ve toplumsal cinsiyet perspektifini temel politika ve programlara yerleştirmekle yükümlü kılınmıştır.

Konferansa katılan hükümetler, kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmak için gerekli ulusal düzenlemeleri yapmayı ve kadına yönelik şiddetle mücadeleye değişen tüm uluslararası anlaşmaları onaylamayı kabul etmişlerdir. Konferansta ayrıca, hükümetlerin, şiddet mağduru kız çocukları ve kadınlar için sığınaklar açması, hukuki ve psikolojik destek hizmetleri sağlamasının önemi konusunda da görüş birliğine varılmıştır.

Konferans katılımcılarından olan Türkiye de Pekin Eylem Platformu'nun uygulanması için hazırladığı Ulusal Eylem Planı'nda kadına yönelik şiddetle mücadeleye yönelik olarak "şiddete uğrayan kadınlar için başvuru ve sığınakların sayısının artırılması, ücretsiz danışmanlık, psikolojik destek ve yasal yardım sağlanması" konusunda gerekli düzenlemeleri yapacağını taahhüt etmiştir. Bu yöndeki çalışmalar Pekin +5, Pekin +10, Pekin +20 adı altında sürdürülen çalışmalarla devam etmektedir.⁵

CEDAW Komitesinin İnceleme Yöntemleri:

Sözleşme kadınlara karşı insan hakları ihlallerini denetlemek için esas itibarıyla CEDAW-Komitesi'nin düzenli verilen raporları incelemesini ve tavsiyelerde bulunmasını öngörmüştür. Ancak 1993 Viyana İnsan Hakları Konferansında ve 1995 Pekin 4. Dünya Kadın Konferansında denetleme için rapor yöntemi dışında yeni yöntemlerin talep edilmesi sonucu Taraf devletlerin CEDAW'ı daha iyi uygulamalarını ve ayırımca yasa ve uygulamaları değiştirmelerini sağlamak amacıyla İhtiyari Protokol ile kadın haklarını uygulamaya koymak için iki ek yöntem oluşturulmuştur.

5 Bölgesel düzlemde ise, Amerikan Devletleri Örgütü'nün ürettiği bir belge olan 1995 tarihli Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılararası Sözleşme (Belem do Para Sözleşmesi) ile Afrika Birliği Örgütü tarafından hazırlanarak kabul edilen 2003 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartının, Afrika'da Kadınların Hakları Protokolünden (Afrika Kadın Protokolü) söz edilebilir.

İhtiyari Protokol, CEDAW'ın düzenlediği konular çerçevesinde uğradıkları haksızlıkları gidermeye yönelik olarak kendi ülkelerindeki hukuk sistemi içerisinde tüm yolları denedikleri halde bir sonuç elde edemeyen kadınlara, **CEDAW Komitesine bireysel başvuru yapma hakkı** tanımış ayrıca Komiteye taraf devletlerle ilgili **inceleme yetkisi** yani araştırma, soruşturma ve öneride bulunma yetkisi vermiştir. CEDAW-Komiteesi bir taraf devletin sözleşmede belirlenen kadın haklarının vahim veya sistematik ihlali olduğu yönünde bilgi aldığı zaman kendiliğinden inceleme prosedürünü başlatabilir.

İhtiyari Protokol sözleşme ile tanınmış olan haklardan herhangi birinin bir taraf devlet tarafından ihlal edildiği görüşünde olan kadına (veya kadınlar grubuna) Komite'ye başvuruda veya "ihbar"da ("communication") bulunma olanağı tanımaktadır.

Bireysel Başvuru Yolu:

- Komiteye bireyler, gruplar ya da onlar adına başkaları başvurabilir. (Bireyler veya gruplar adına başvuru yapılan hallerde, adına başvuru yapılanın rızası aranmakta, eğer rızası yoksa bunun haklı nedenlerinin ortaya konması beklenmektedir. Mağdurun rızasını alan aile üyeleri, avukat veya örgütler mağdurun yasal temsilcisi olabilir.)
- Başvuru sözleşmede belirtilen hakların ihlali iddiası ile yapılır. Hakların ihlali sadece devlet tarafından direkt yapılan ihlalleri değil devletin CEDAW'ın gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirmemesini de içermektedir. (CEDAW İhtiyari Protokol çerçevesinde devletlere, kişiler ve hükümet dışı gruplar tarafından gerçekleştirilen ihlalleri de önleme ve düzeltme yükümlülüğü getirmektedir.)
- Başvurular yazılı ve başvuranın kimliği meçhul kalmayacak şekilde yapılacaktır.
- Komite, başvurunun yapılabilmesi için, iç hukuk yollarının işletilmesinin makul olmayan bir şekilde uzadığı veya etkili sonuç verme ihtimalinin zayıf olduğu durumlar dışında mevcut tüm **ic hukuk yollarının tüketilmesi şartını** aramaktadır.

- Aynı başvuru, daha önce **uluslararası bir prosedür tarafından incelenmemiş olmalı** ve başvuru konusu olgular **İhtiyari Protokolün ilgili taraf devlet tarafından yürürlüğe girmesinden önce gerçekleştirilmiş olmamalıdır**.
- Başvurunun alınmasından sonra veya nihai karardan önce mağdurun telafisi imkansız zarar görmelerini önlemek için taraf devletten **geçici önlemler** almasını talep edebilir. Taraf devlet başvuruyla ilgili açıklamalarını altı ay içinde yazılı olarak sunar.
- Komite başvuruyu, kapalı oturumlarda, başvuru sahibi ve taraf devletlerden edindiği bilgiler ışığında inceleyecek ve görüşlerini ve tavsiyelerini ilgili taraflara iletacaktır. Taraf devlet **altı ay** içinde görüşlerini ve komitenin tavsiyeleri doğrultusunda gerçekleştirdiği işlemlerle ilgili bilgileri yazılı olarak komiteye sunacaktır. Komite taraf devleti, almış olduğu önlemler hakkında, devletçe hazırlanan müteakip raporlardaki bilgiler de dahil olmak üzere ilave bilgi sunmaya davet edebilir. Görüş ve kararlarını başvuru sahibi ve taraf devletlere gönderilir ve ayrıca bunlar komitenin yıllık raporunda ve web sitesinde yayınlanır.
- Devletler Hukukuna göre her taraf devlet CEDAW-Komitesi'nin görüş ve tavsiyelerine uymakla yükümlüdür.

2.2.1.2. Avrupa Konseyi

Türkiye'nin de üye olduğu Avrupa Konseyi'nin temel hedefi, kişi hak ve özgürlüklerinin korunması ve savunulmasıdır. Örgütün amacı kuruluş statüsünün birinci maddesinde “üyeler arasında onların ortak mirası olan ideal ve ilkeleri korumak ve değerlendirmek; onların ekonomik ve sosyal ilerlemelerini kolaylaştırmak için sıkı bir işbirliğini gerçekleştirmek” şeklinde ifade edilmiştir. Avrupa Konseyi, 2002 yılına kadar kadına yönelik şiddet konusunu, insan hakları boyutu ile ele almış, 1985 ve 1990 yıllarında ev içi şiddet konusunda Avrupa Konseyinin aldığı tavsiye kararları ile konuyu aileye ve ailedeki bireylerin güvenliğine verdiği zarar çerçevesinde tartışmıştır. Ancak Konsey, 2002 yılında kadının şiddete karşı korunması hakkındaki 5 sayılı tavsiye kararında, kadınların beşte birinin erişkinlik dönemlerinde en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldığı, onda birinden fazlasının ise cinsel şiddete maruz kaldığını ve şiddete başvuran kişinin genelde kadının yakın çevresindeki erkekler olduğunu belirtmiştir. Konsey bu çerçevede kadına

yönelik şiddetle mücadelenin devletler için pozitif bir yükümlülük olduğunu ve şiddetin topluma maliyetinin ağır olduğunu belirterek şiddeti özel bir sorun olmaktan çıkarıp acilen çözülmesi gereken toplumsal ve kamusal bir sorun olarak nitelendirmiştir.

Avrupa Konseyinin imzaya açtığı en önemli uluslararası düzenlemelerden biri olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) denetim mekanizması olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de 2009 yılında verdiği *Opuz v. Türkiye* kararında bu yönelimi izleyerek ayrımcılık yasağı ile kadına yönelik şiddeti ilişkilendirmiş, AİHS’te kadına yönelik şiddete ilişkin özel bir düzenleme bulunmamasına rağmen, sözleşmenin yaşama hakkını düzenleyen 2. maddesi ve işkence yasağını düzenleyen 3. maddesi ile birlikte ele alındığında ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddesine ilişkin de bir ihlal bulunduğu sonucuna varmıştır.

2011 yılında ise Avrupa Konseyi içerisinde önemli bir adım atılarak kadına yönelik şiddet, özellikle de ev içi şiddet konusunda, uluslararası alanda bölgesel olarak hazırlanmış ilk sözleşme olan “Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” hazırlanmıştır. İstanbul’da imzaya açıldığı için kısaca İstanbul Sözleşmesi olarak da anılan bu sözleşme uluslararası hukukta kadına yönelik şiddetle mücadele alanındaki en güncel, en yüksek standartlara sahip ve en kapsamlı düzenlemedir.

Bu sözleşme ile ilk kez bir uluslararası sözleşmede toplumsal cinsiyetin tanımı yapılmıştır. Şiddetin önlenmesi, mağdurların⁶ korunması ve şiddet uygulayanların adalete teslim edilmesi, bu sözleşmenin temel amaçlarını oluşturmaktadır. Toplumun her ferdini, özellikle de erkekleri ve erkek çocuklarını, tutumlarını değiştirmeye davet ederek, bireylerin vicdanlarını ve düşüncelerini değiştirmeyi amaçlamaktadır. Sözleşme, kadınların sünnet edilmesi, zorla evlendirme, taciz, kürtaja zorlama ve kısırlaştırmaya zorlama gibi olguların bir suç olarak düzenlenmesini ve cezalandırılmasını öngörmekte ve kadınlara yönelik şiddetin ve ev içi şiddetin üstesinden gelebilmek için ilgili bütün devlet kurumlarını göreve çağırılmaktadır. Sözleşmede şiddetin tamamen önlenmesi için kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının (STK’ların) iş birliği için protokoller oluşturmaları öngörülmüştür.

6 Kitapçıkta mağdur kavramı, ulusal ve uluslararası hukuk terminolojisi ile uyumlu olarak mağduriyet yaşayan kimse değil fiilden doğrudan zarar gören kişi anlamında kullanılmıştır.

Sözleşmenin ilkeleri, kadına yönelik her türlü şiddetin ve ev içi şiddetin önlenmesi, şiddet mağdurlarının korunması, suçların kovuşturulması, suçluların cezalandırılması ve kadına karşı şiddet ile mücadele alanında bütüncül, eş güdümlü ve etkili iş birliği içeren politikaların hayata geçirilmesi olarak sıralanmış ve sözleşmenin taraf devletlerden talepleri, önleme, koruma, yargılama ve bütüncül politikalar olmak üzere dört ayrı başlıkta sıralanmıştır. Bu bağlamda taraf devletlerin önleme yükümlülüğü kadınlara yönelik şiddetin kabullenilmesine neden olan tutumların, toplumsal cinsiyet rollerinin ve klişelerin değiştirilmesi; mağdurlar üzerinde çalışan profesyonel kadroların eğitilmesi; farklı şiddet türleri ve bunların travma yaratıcı özellikleri hakkında farkındalık yaratılması; eğitimin her kademesinde, eşitliği ele alan konuların ders müfredatına dahil edilmesi ve halka ulaşabilmek için STK'larla, medyayla ve özel sektörle işbirliği yapılmasıdır.

Koruma yükümlülüğüne ise mağdurların ihtiyaçlarına ve güven içinde olmalarına önem verilmesinin sağlanması; mağdurlara ve çocuklarına psikolojik ve hukuki danışmanlığın yanı sıra tıbbi yardım da sağlayan özelleşmiş destek hizmetlerinin düzenlenmesi; yeterli sayıda sığınma evinin tahsis edilmesi ve günün her saati kullanılabilecek ücretsiz telefon hizmeti dahildir. Yargılama bakımından ise sözleşme, kadınlara yönelik şiddetin suç sayılmasının ve gerekli cezaların verilmesinin sağlanması; gelenek, töre, din, ya da "namus" gerekçelerinin, herhangi bir şiddet eyleminin bahanesi olarak kabul edilmemesinin sağlanması; soruşturma ve yargılama sürecinde mağdurların özel koruma tedbirlerinden yararlanmalarının sağlanması; kolluk kuvvetlerinin yardım isteyenlere anında yardıma gidebilmelerinin ve tehlikeli durumlara yetkinlikle müdahale etmelerinin sağlanmasını taraf devletlerin yükümlülükleri içinde saymıştır. Sözleşmeye göre tüm bu tedbirlerin kapsamlı ve koordineli politikaların bir parçası olmasının sağlanması ve kadına karşı şiddete karşı bütüncül bir mücadelede bulunulmasının temin edilmesi de taraf devletlerin yükümlülüğündedir.⁷

Bu sözleşme, yaşı, ırkı, dini, sosyal kökeni, göçmenlik statüsü ya da cinsel eğilimi ne olursa olsun, her türlü çevreden gelen kadınları kapsamaktadır. Sözleşmedeki kadın tanımı ise onsekiz yaş altı kız çocuklarını da kapsar. Sözleşme, bazı kadın ya da kız çocuğu gruplarının şiddet görme ihtimallerinin çoğu zaman daha fazla

7 Sözleşmedeki hükümlerin nasıl uygulanacağına dair ayrıntılı bilgiler içeren Açıklayıcı Kitapçık için bkz. <https://kadininstatusu.aile.gov.tr/istanbul-sozlesmesi>

olduğunu kabul etmekte ve bu kesimin özel ihtiyaçlarının göz önüne alınmasının sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanında sözleşme taraf devletlere, aşağıda belirtilen davranışlara yönelik cezai veya başka bir hukuki yaptırım öngörmeyi zorunlu kalmaktadır:

- ev içi şiddet (fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik)
- ısrarlı takip;
- tecavüz dahil cinsel şiddet;
- cinsel taciz;
- zorla evlendirme;
- kadınların sünnet edilmesi;
- kürtaja zorlama ve kısırlaştırmaya zorlama.

Sözleşme, sözleşme hükümlerinin ne ölçüde uygulandığının değerlendirilmesine yönelik bir izleme mekanizması da kurmaktadır. Bu iki bölümden oluşan bir mekanizmadır: Kadınlara yönelik şiddetle ve ev içi şiddetle mücadele konusunda uzmanlar grubu (GREVIO) ile sözleşmeye taraf devletlerin temsilcilerinden oluşan siyasi organ (Taraflar Komitesi). Taraf devletlerin gösterdiği adaylar arasından seçilerek oluşturulan sorumlu uzmanlar grubu olan GREVIO sözleşme uygulamalarını izler ve belli aralıklarla denetler. İzleme sürecinde, taraflar GREVIO'nun sorularını yanıtlayarak ve çizdiği çerçeveye uygun raporlar hazırlamalıdır. Sözleşmede STK'lar doğru uygulamaların hayata geçirilmesinde önemli bir paydaş olarak tanımlanır ve izleme sürecine de dahil edildiği için izleme sürecine onların da katkı sunması beklenmektedir.

Türkiye'de, Ağustos 2014'ten beri yürürlükte olan İstanbul Sözleşmesinin öngördüğü ilk izleme süreci başlamış bulunmaktadır. KSGM koordinatörlüğünde hazırlanan devlet raporu 3 Temmuz tarihinde İstanbul Sözleşmesi'nin denetim organı GREVIO'ya teslim edilirken 81 kadın ve LGBTİQ örgütü tarafından imzalanan bir gölge raporun da aralarında bulunduğu toplam 5 adet gölge rapor GREVIO'ya sunulmuştur. GREVIO Türkiye'ye ilişkin ilk değerlendirme raporunu 15 Ekim 2018'de açıkladı. Sözleşmenin uygulanması için gölge raporlarda da belirtilen değerlendirme ve önerilerin pek çoğu GREVIO raporunda da yer almıştır.⁸

8 GREVIO Türkiye Raporunun Gayriresmi çevirisi için bkz. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/11/13/grevio-rapor-turkce.pdf>

2.2.2. Ulusal Düzenlemeler

Ulusal mevzuatta da tıpkı uluslararası mevzuatta olduğu gibi kadın erkek eşitliği ve kadına karşı şiddet ile ilgili düzenlemeler mevcuttur; başta Anayasa olmak üzere Medeni Kanun, Ceza Kanunu, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun) bu bağlamda özellikle önemli ulusal düzenlemelere karşılık gelmektedir. Kanunlar dışında bu konuyla ilgili yönetmelik, genelge gibi ikincil mevzuat ve kurumlar arası işbirliği protokolleri, eylem planları gibi yön gösterici düzenlemeler de mevcuttur.

2.2.2.1. Anayasa

Anayasa’da kadına yönelik şiddetle ilgili hüküm bulunmamakla birlikte şiddetin temel nedeninin kadın ve erkek eşitsizliğini yaratan toplumsal cinsiyet hiyerarsisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hukuk önünde eşitlik ilkesi ile ilgili anayasal düzenlemeler ulusal mevzuat açısından da öne çıkmaktadır.

Anayasanın başlangıç bölümünde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının “Anayasa-daki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu” belirtilmiştir. Anayasanın “Cumhuriyetin nitelikleri” başlıklı 2. maddesinde ise Türkiye Cumhuriyeti’nin insan haklarına saygılı, demokratik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu belirtilmektedir. Devletin temel amaç ve görevlerinin düzenlendiği 5. madde de devletin görevleri arasında kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak ve insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamak da yer almaktadır. Bu düzenlemeler bir arada düşünüldüğünde Anayasada yer alan hak ve özgürlüklerle, eşitlik ve sosyal adalet gereğince bir insan hakları ihlali olan kadına yönelik şiddetin önlenmesinin ve ortadan kaldırmasının da devletin görevleri arasında yer aldığı görülmektedir.

Anayasa’nın 10. maddesinde kanun önünde eşitlik ilkesi düzenlenerek herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu hükme bağlanmıştır. 2004 yılında maddeye eklenen “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” düzenlemesi ile kanun önünde eşitlik ilkesi bakımından toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayata geçirilmesi

için devlete özel olarak yükümlülük getirilmiş, 2010 yılında maddeye yapılan yeni bir ekleme ile “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” denilmek suretiyle toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yapılacak pozitif ayrımcılık uygulamalarına kapı aralanmıştır. Madde son haliyle hem hukuki yani şekli hem de maddi eşitliği güvence altına almakta ve bu yönüyle CEDAW ile uyumluluk göstermektedir.

Anayasa'nın temel hak ve özgürlüklere ilişkin 12. maddesinde, herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca 17. maddede herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı güvence altına alınmaktadır. Maddeye göre; tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz ve rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz. Yine Anayasanın kişi hürriyeti ve güvenliği başlıklı 19. maddesinde herkesin kişi hürriyeti ve güvenliğine sahip olduğu düzenlenmiştir. Kadınların şiddetten uzak bir yaşam sürmesi bu temel hak ve özgürlüklerle güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 20. maddesinde ise özel hayatın gizliliği ve korunması hakkı düzenlenmiştir. Buna göre, herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir.

Anayasa'nın 41. maddesinde de ailenin eşler arasında eşitliğe dayandığı kabul edilmiştir. Maddeye göre, devlet ailenin huzur ve refahı için gerekli tedbirleri almakla ve çocukları her türlü istismara ve şiddete karşı korumakla yükümlüdür. Anayasanın 11. maddesinde ise yasama, yürütme ve yargı organları ile idare makamları ve diğer kişi ve kuruluşların anayasal düzenlemelerle bağlı olduğu düzenlenmiştir. Bu madde gereği herkes, tüm kurumlar Anayasa'ya uygun davranmak zorundadır. Bu madde, 10 ve 41. madde ile birlikte değerlendirildiğinde, madde metninde yer verilen kurum ve kişilerin Anayasa'da yer alan eşitlik ilkesine aykırı davranamayacakları ve kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmak için gereken tüm önlemleri almakla yükümlü oldukları ortadadır.

Bütün bu düzenlemelerin yanı sıra daha önce de belirtildiği gibi Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca uluslararası sözleşmeler kanun hükmündedir. Uluslararası sözleşmeler hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvuramayacağı gibi, usulüne uygun şekilde yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalar ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda uluslararası antlaşmalar esas alınmak zorundadır.

2.2.2.2. Medeni Kanun

Türk Medeni Kanun (TMK) kişilerin, aile, miras, eşya ve borç ilişkileri ile medeni hakları düzenler. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından resepsiyon yoluyla İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak hazırlanan 1926 tarihli Medeni Kanun kadın erkek eşitliğinin sağlanması açısından önemli araçlardan biri olmuştur. Bu düzenleme ile çocuk evlilikleri ve çok eşlilik yasaklanarak resmi nikah şartı getirilmiş; kadınlar evlenme, boşanma ve miras konularında erkeklerle eşit haklara sahip olmuştur. Dönemi için önemli bir aşamayı temsil eden bu kanunda var olan ayrımcı düzenlemelere karşı kadın hareketinin yürüttüğü etkili mücadele sonucu 2002 yılında medeni hukuk alanında yeni bir düzenleme yapılmıştır.

2.2.2.2.1. Medeni Kanunda Eşitliğe İlişkin Düzenlemeler

2002 tarihli Medeni Kanun kadın ve erkek arasında ayrımcılığa son vermek ve eşitlik ilkesini hayata geçirmek amacıyla eski kanun zamanında var olan eşitliğe aykırı birçok hükme bünyesinde yer vermemiştir. Yeni düzenleme ile özellikle aile hukuku alanında çok ciddi değişiklikler yapılarak aile, kadın ve erkek arasında eşitlik temeline dayalı bir ortaklık olarak tanımlanmıştır. Yine eski kanunun 21. maddesindeki “kocanın ikametgâhı karının ikametgâhı addolunur” hükmü kadın-erkek eşitliğine aykırı olduğu için yeni kanununa alınmamıştır. Eşitliği sağlamaya yönelik düzenlemelerden biri de konutun seçimini kocaya tanıyan hükmün değiştirilerek ve eşlerin beraberce oturacakları konutu birlikte seçmeleri ilkesinin getirilmesidir. Yeni kanun eşlerin çocukların velayetini birlikte kullanacağını düzenleyerek eski kanunda var olan anlaşmazlık durumunda babanın oyunun geçerli olacağına ilişkin hükmü de kaldırmıştır. Düzenleme ile ayrıca mesleğin evliliğin huzur ve yararına olup olmadığı tartışmasını sadece kadının seçip icra edeceği meslek açısından değil, koca için de söz konusu kılınmış ve boşanma halinde eşler arasında edinilmiş mallara katılma rejiminin uygulanması asıl kabul edilerek eşlerin kişisel malları dışındaki evlilik süresince edindikleri malların, kural olarak, evliliğin sona ermesi hâlinde eşit olarak paylaşılacağı hükme bağlanmıştır.

Medeni Kanun kadın erkek eşitliğini temel prensip olarak kabul etmiş ve bu yönde olumlu birçok değişiklik yapmış olmasına rağmen eşitliğe aykırı ve kadın aleyhine sonuçlar doğurabilecek bazı hükümler hâlâ mevcuttur. Şüphesiz bunlar içinde en önemlisi ve en çok eleştiri konusu olan hüküm kadının evlenmekle kocasının soyadını taşıyacağına dair 187'nci madde hükmüdür. Soyadının kişinin vazgeçilmez

kişilik hakkına konu olan değerlerden biri olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesi ve kadına bu konuda irade özgürlüğünün verilmemesi eşitliği sağlama amacıyla olan bir kanunun bu hedefiyle bağdaşmamaktadır. 2004 yılında AİHM'in verdiği Ünal Tekeli/Türkiye kararı sonrasında Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve yerel mahkemeler de benzer kararlar vermeye başlamışsa da bu konuda halen genel bir düzenleme yapılmamıştır. Bu nedenle evlendikten sonra da sadece kendi soyadını kullanmaya devam etmek isteyen kadınlar bu haklarını kullanmak için halen tek tek mahkemelerde dava açmak zorundadırlar.

2.2.2.2.2. Medeni Kanunda Kadına Yönelik Şiddet ile İlgili Düzenlemeler

Medeni Kanunda eşit olarak düzenlemiş olsa dahi kadın ve erkek arasında maddi eşitsizliğe neden olan ve kadının ikincil konumunun pekiştirilmesine yardımcı düzenlemeler de söz konusudur. Bunlardan en önemlisi şüphesiz evlilik yaşı ile ilgili düzenlemedir. Medeni Kanun'un 124. maddesine göre erkek veya kadın onyedinci yaşını doldurmamak üzere evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir. Medeni Kanun'da belirtilen yaşın altında yapılan evlilikler Ceza Kanunu'nda (TCK) yer alan çocuk istismarı suçunu oluşturur. Medeni Kanun'un 11. maddesinde de erginliğin 18 yaş ile başladığı belirtilmekle birlikte maddenin devamında evlenmenin kişiyi ergin kıldığı düzenlenmektedir. Bu düzenleme, çocuk evliliklerin özellikle kadınlar bakımından önünü açmakla birlikte Türkiye'nin uluslararası hukuk yükümlülüklerine de aykırılık teşkil etmektedir. Yine son dönemde müftülere verilen resmi nikah kıyama yetkisi maddi anlamda eşitsizlik doğurma ihtimali yüksek uygulamaları beraberinde getirebilecek niteliktedir.

Eşitlik dışında Medeni Kanunda yer alan kadına yönelik şiddet bakımından önemli düzenlemeler de mevcuttur. Medeni Kanuna göre, evlilik iki tarafın karşılıklı rızası ile gerçekleşir, kimse evlenmeye zorlanamaz. Medeni Kanun'un 143. maddesine göre aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dini töreni yapılamaz. Evliliğin iptaline ilişkin 149, 150 ve 151. maddeler bu açıdan özellikle önemlidir. 149. maddeye göre ise eşlerden biri evlenmeyi hiç istemediği veya evlendiği kişiyle evlenmeyi düşünmediği hâlde yanılarak bu evlenmeye razı olmuşsa veya eşinde bulunmaması onunla birlikte yaşamayı kendisi için çekilmez bir duruma sokacak derecede önemli bir nitelikte yanılarak evlenmişse evlenmenin iptalini dava edebilir. Yine

150. madde de eşlerden biri eşinin namus ve onuru hakkında doğrudan doğruya onun tarafından veya onun bilgisi altında bir başkası tarafından aldatılarak evlenmeye razı olmuşsa veya sağlığı için ağır tehlike oluşturan bir hastalık kendisinden gizlenmişse evlenmenin iptalini dava edebileceği düzenlenmiştir. 151. maddede ise kendisinin veya yakınlarından birinin hayatı, sağlığı veya namus ve onuruna yönelik pek yakın ve ağır bir tehlike ile korkutularak evlenmeye razı edilmiş eşin de evlenmenin iptalini dava edebileceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra 162. maddeye göre eşlerden her biri diğeri tarafından hayatına kastedilmesi veya kendisine pek kötü davranılması ya da ağır derecede onur kırıcı bir davranışta bulunulması sebebiyle boşanma davası açabilir.

Yine Medeni Kanundaki aile konutuna ilişkin düzenleme şiddete maruz kalan kadınlar açısından büyük önem taşımaktadır. Kanun'un 194. maddesine göre eşlerden biri, diğerrinin açık rızası bulunmadıkça, aile konutu ile ilgili kira sözleşmesini feshedemez, aile konutunu devredemez veya aile konutu üzerindeki hakları sınırlandırayamaz. Aile konutu olan taşınmaz malın maliki/sahibi olmayan eş, tapu kütüğüne konutla ilgili aile konutu şerhi konulmasını tapu müdürlüğünden isteyebilir. Aile konutu eşlerden biri tarafından kiralanmışsa, sözleşmenin tarafı olmayan eş, kiralayana/ev sahibine yapacağı bildirimle sözleşmenin tarafı hâline gelir ve diğere eş ile müteselsilen sorumlu olur.

Ayrıca kanununun 195. ve 196. maddelerine göre evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi veya evlilik birliğine ilişkin önemli bir konuda uyuşmazlığa düşülmesi hâlinde, eşler ayrı ayrı veya birlikte hâkimin müdahalesini isteyebilirler. Hâkim, eşleri yükümlülükleri konusunda uyarır, onları uzlaştırmaya çalışır ve eşlerin ortak rızası ile uzman kişilerin yardımını isteyebilir. Eşlerden birinin istemi üzerine hâkim, ailenin geçimi için her birinin yapacağı parasal katkıyı belirleyebilir. 197. maddeye göre ise eşin ev işlerini görmesi, çocuklara bakması, diğere eşin işinde karşılıksız çalışması, katkı miktarının belirlenmesinde dikkate alınır. Eşlerden biri, ortak hayat sebebiyle kişiliği, ekonomik güvenliği veya ailenin huzuru ciddî biçimde tehlikeye düştüğü sürece ayrı yaşama hakkına sahiptir. Birlikte yaşamaya ara verilmesi haklı bir sebebe dayanıyorsa hâkim, eşlerden birinin istemi üzerine birinin diğerrine yapacağı parasal katkıya, konut ve ev eşyasından yararlanmaya ve eşlerin mallarının yönetimine ilişkin önlemleri alır.

1926'dan beri kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına ve kadına yönelik şiddetin önlenmesine doğru atılan adımların aksine son yıllarda, ailenin korunması bahanesi

ile aile arabuluculuğu getirilmesi ve özellikle boşanma halinde yoksul kadınlara bağlanan “yoksulluk nafakası”nın süreli hale getirilmesi için değişiklik yapılması talepleri kadınların kazanılmış haklarına saldırı niteliği taşımaktadır. Medeni Kanunda kadın haklarını kısıtlamaya yönelik yapılacak her türlü değişiklik gerek Anayasal eşitlik ilkesi gerekse de tarafı olunan uluslararası sözleşmelerdeki taahhütler ile de bağdaşmayacaktır.

2.2.2.3. Ceza Kanunu

Türk Ceza Kanununun (TCK) amacı kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir. 2004 yılında Ceza Kanunu da yeniden düzenlenmiş, eski metinde var olan ayrımcı düzenlemelere karşı TCK Kadın Platformunun da yürüttüğü etkili mücadeleye sonucu yeni Ceza Kanununda kadına yönelik şiddet bakımından önemli değişiklikler yer almıştır. Sonuçların suç teşkil etmesi sebebiyle kadına yönelik şiddet de Ceza kanununun kapsamındadır. Kadına yönelik şiddet Ceza kanunu bağlamında farklı suç kategorileri içinde yer alabilmektedir.

- **Kasten öldürme suçu:** Bir insanı kasten öldüren kişi, TCK madde 81'e göre müebbet hapis cezası ile cezalandırılır. Mağdur failin üstsoy veya altsoyundansa yahut eşi ya da kardeşi ise ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası öngörülmüştür. İşlenen müessir fiilinin neticesinde ölüm gerçekleşmiş ise yani önceki TCK'daki tanımlaması ile kastı aşan surette öldürme eyleminin aile bireylerine karşı işlenmesi yine artırım sebebi olarak belirlenmiştir. Bu durum TCK'nın 87/4. maddesinde; “Kasten yaralama sonucunda ölüm meydana gelmişse, yukarıdaki maddenin birinci fıkrasına giren hallerde sekiz yıldan 12 yıla kadar, üçüncü fıkrasına giren hallerde ise on iki yıldan on altı yıla kadar hapis cezasına hükümlenir” şeklinde düzenlenmiştir. Burada yukarıdaki maddenin 3/a. fıkrasında da, eylemin aile bireylerine karşı işlenmesi durumu düzenlenmiştir. Madde düzenlemesinden görüleceği üzere, yasa koyucu burada da, eylemin aile bireylerine karşı işlenmesini ağırlaştırıcı sebep olarak görmüştür. Toplumumuzda aile içi şiddetin bir türü olan töre cinayetlerine ilişkin cezalardaki indirim sebepleri de kaldı-

rılarak TCK. madde 82/1.k'da öldürme eyleminin töre saiki ile işlenmesi halinde verilecek ceza ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası olarak öngörülmüştür.

- **İntihara yönlendirme suçu:** Ülkemizde faillerin cezadan kurtulmak için kadınları öldürmek yerine intihara zorladıkları vakalar olduğu bilinmektedir. İntihara yönlendirme Ceza Kanununun 84. maddesine göre suçtur. Başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cebir veya tehdit kullanmak suretiyle kişileri intihara mecbur edenler, kasten öldürme suçundan sorumlu tutulur.
- **Yaralama suçu:** Kasten yaralama suçu, TCK'nın 86 – 88. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Suçun, vücut dokunulmazlıkları ihlâl edilen eş, çocuklar ve diğer aile bireylerine karşı işlenmesi halinde TCK'nın 86/3-a maddesine göre, şikâyet aranmaksızın verilecek cezanın yarı oranında artırılması öngörülmüştür. TCK'nın 87. maddesi uyarınca kasten yaralama fiili, mağdurun duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına, konuşmasında sürekli zorluğa, yüzünde sabit ize, yaşamını tehlikeye sokan bir duruma, gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına neden olmuşsa ceza artırılır. Kasten yaralama fiili, mağdurun iyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine, duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesine, konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına, yüzünün sürekli değişikliğine, gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine neden olmuşsa ceza artırılır. Kasten yaralamanın vücutta kemik kırılmasına veya çıkığına neden olması halinde ceza, kırık veya çıkığın hayat fonksiyonlarındaki dikkate alınarak artırılır. Kasten yaralama sonucunda ölüm meydana gelmişse 8-16 yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.
- **İşkence suçu:** TCK madde 94 ve 95'te işkence suçu düzenlenmiştir. Buna göre, bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında işkence suçundan cezaya hükmolunur. Suçun gebe kadına kar-

şı işlenmesi veya filin cinsel yönden taciz şeklinde gerçekleşmesi halinde ceza artırılır. İşkence, gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına veya çocuğunun düşmesine neden olmuşsa ceza artırılır.

- **Eziyet suçu:** TCK madde 96'da düzenlenen, 'bir kimsenin hem maddi vücut bütünlüğünün hem de manevi ruh sağlığının bozulması' anlamına gelen eziyet suçunun, madde 96/2-b' ye göre, eşe, çocuklara veya diğer üst soya karşı işlenmesi yine cezada artırım sebebidir. Eziyetin yaralama, tehdit ve hakareten farkları, eziyetin aynı fiile tüm bu suçları ihtiva etmesi, eylemin süreklilik taşıması, bir plan dâhilinde de icra edilebilir olmasıdır. İşkence suçunun asli faili kamu görevlileri iken eziyet suçunun faili herkes olabilir.
- **Cinsel saldırı ve cinsel taciz suçları:** TCK'nın ikinci kitabının, ikinci kısmının altıncı bölümünde, 'Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar' başlığı altında madde 102'de düzenlenen 'cinsel saldırı' suçunun eşe karşı işlenmesi hali, şikâyete bağlı kılınarak, cezai yaptırım altına alınmıştır.

Yeni düzenlemeden önce, erkeğin eşini cinsel ilişkiye zorlaması ve bu surette cinsel ilişkiyi gerçekleştirmesi, evliliğin kadına, aralarında cinsel ilişkiye rıza gösterme mükellefiyeti de bulunan birtakım vazifeler yüklediği düşüncesi ile ırza geçme olarak kabul edilmiyordu. Bu durumda eylem cezasız bırakılmakta idi. Sadece kadının rızası dışında, ters ilişkiye zorlanması veya cinsel ilişkinin anormal yollardan gerçekleştirilmesi Yargıtay tarafından kötü muamele olarak değerlendiriliyordu. Yeni TCK ile bu yanıştan dönülerek eşin rızası dışında gerçekleştirilen cinsel birleşmeler tecavüz olarak kabul edilmiştir. Ayrıca TCK'nın 103. maddesinde düzenlenen çocuğun cinsel istismarı suçu ile TCK madde 105'de ki cinsel taciz suçunun, madde 103/3 ile madde 105/2'de sayılan diğer kişilerin yanında, ana, baba veya yakın hısımlar tarafından işlenmesi hali ağırlaştırıcı sebep olarak düzenlenerek daha ağır yaptırımlara tabi kılınmıştır.

- **Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma:** TCK'nın 109. maddesinde düzenlenen, psikolojik ve fiziksel şiddetin bir arada bulunduğu hürriyeti tahdit suçunun, yine eş ve çocuklara veya diğer aile fertlerine karşı işlenmesi, madde 109/3-e'de suçun nitelikli hali olarak düzenlenmiş ve cezanın artırılmasını öngörmüştür.

- **Kötü muamele suçu:** Kanunda kötü muamelenin tarifi yapılmamakla beraber kötü muamele; ‘sağduyuya aykırı, insaf ve merhamet ölçüleri ile bağdaşmayan, kamu vicdanını zedeleyen her çeşit davranış’ şeklinde tanımlanabileceği gibi ‘bedene zarar veren, hürriyet ve haysiyeti rencide edici fiiller’ olarak da açıklanabilir. TCK madde 232’de düzenlenen kötü muamele suçunun, 1. fıkrada; aynı konutta birlikte oturduğu kimselere karşı işlenmesi, 2. fıkrada; sorumluluğu altında bulunan kişiye karşı disiplin yetkisinin kötüye kullanılması hali düzenlenmiştir.
- **Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali:** Psikolojik şiddet bağlamında, eşlerden birinin aile hukukundan kaynaklanan bakım veya destek olma sorumluluğunu yerine getirmemesi TCK’nın 233/1 maddesinde tanımlanan suçu oluşturur. Yine kocanın, hamile olduğunu bildiği eşini terk etmesi madde 233/2’ye göre ceza yaptırımına bağlanmıştır. Maddenin 3. fıkrasında ise; sarhoşluk, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımı ya da onur kırıcı birtakım hareketlerin sonucu gereken özenin gösterilmemesi nedeni ile çocuklarının ahlâk, güvenlik ve sağlığını tehlikeye sokan anne veya babaya ceza verilmesi öngörülmüştür.
- **Çocuğun kaçırılması:** TCK. madde 234’de çocuğun, velayet yetkisi elinden alınmış eş veya yakın hısımları tarafından kaçırılması veya alıkonulması cezai yaptırıma bağlanmıştır. Maddenin 1.fıkrasında, suçun cebir veya tehdit olmaksızın işlenmesi hali, 2. fıkrada, cebir ve tehdit kullanılarak işlenmesi durumu düzenlenmiştir.
- **Suçü bildirmeme:** TCK madde 278 işlenmekte olan bir suçü yetkili makamlara bildirmeyen kişinin, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, işlenmiş olmakla birlikte, sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması hâlen mümkün bulunan bir suçü yetkili makamlara bildirmeyen kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır. Mağdurun onbeş yaşını bitirmemiş bir çocuk, bedensel veya ruhsal bakımdan özürü olan ya da hamileliği nedeniyle kendisini savunamayacak durumda bulunan kimse olması hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılacaktır. Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi ise 279. maddeye göre, altı aydan iki yıla

kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Suçun, adli kolluk görevini yapan kişi tarafından işlenmesi hâlinde ise bu ceza yarı oranında artırılacaktır. 280. maddede ise bu suç sağlık mesleği mensupları için ayrıca düzenlenmiştir.

Cinsel Şiddet Suçlarına İlişkin Tartışmalar

2014 yılında yapılan düzenleme ile birlikte özellikle “Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar” başlıklı (102, 103, 104 ve 105. maddeler) bölümde önemli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu düzenlemeler genel itibarıyla kadına yönelik şiddet içeren eylemler bakımından olumlu olmakla birlikte bazı düzenlemeler uygulamada olumsuz sonuçlar doğuracak niteliktedir. Örneğin, yeni kanun ile cinsel saldırı suçunu düzenleyen 102. maddede birden çok değişiklik yapılmış ve cinsel saldırı suçunun cezasının alt sınırı iki yıldan beş yıla, üst sınırı yedi yıldan on yıla çıkarılmıştır. Ancak aynı fıkraya “cinsel davranışın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde iki yıldan beş yıla kadar hapis” cezasına hükmolunacağı eklenerek sarkıntılığın yani elle gerçekleştirilen cinsel saldırının ceza üst sınırı yedi yıldan beş yıla düşürülmüştür. Bu durumda, elle vücudun hangi bölgesine ne kadar sayıda, ne kadar süreyle saldırı yapıldığında iki ila yedi yıl arası ceza, hangi durumlarda beş ila on yıl arası ceza uygulanacağına dair tartışma yaşanması ihtimali ortaya çıkmıştır.

Yine yeni cinsel saldırı düzenlemesinde, eski düzenlemede yer alan cinsel saldırı sırasında mağdurun direncinin kırılmasına neden olacak ölçünün ötesinde cebir ve şiddet kullanılması halinde kasten yaralama suçu bakımından da ayrıca ceza verileceği düzenlenmesi kaldırılarak failin hem cinsel saldırı hem de kasten yaralamadan cezalandırılmasının önüne geçilmiştir. Oysa cinsel saldırı suçunun özelliği düşünülerek, mağdura fiziksel veya psikolojik olarak direncinin kırılmasının ötesinde cebir, şiddet ve tehdit uygulanması halinde, suçun oluş biçimine göre kasten yaralama veya tehdit suçundan da ceza verilmesi şeklinde bir düzenleme yapılması mağdura yönelik psikolojik baskıların da yargılama sürecinde göz önüne alınmasını sağlayarak cinsel saldırı ve çocukların cinsel istismarında “rıza” konusunda süregiden tartışmalara açıklık getirilmesi sağlanabilirdi.

Cinsel saldırıya ilişkin düzenlemedeki tartışmalı bir başka değişiklik ise maddenin önceki halinde yer alan düzenlemenin 5. fıkrasında yer alan “suçun sonucunda mağdurun beden veya ruhsal sağlığının bozulması halinde, on yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur” düzenlemesinin kaldırılmasıdır.

Bu değişikliğin en önemli gerekçesi suça maruz kalanların beden ve ruh sağlığı teşhisi için defalarca ilgili makamlara gitmesinin ve olayı birden fazla kereler anlatmak zorunda kalmasının, suç mağduru açısından bir kez daha mağduriyet oluşturduğu, bu süreçlerin zaman aldığı iddiasıdır. Muayenenin kaldırılmasının, uygulamada hem cinsel saldırının hem de yaralama delillerinin toplanması açısından sorun yaratması muhtemeldir. Üstelik gerektiği gibi işlemeyen kurumlar nedeniyle kadına yönelik şiddeti önlemek bakımından önemli düzenlemeler ortadan kaldırılmamalı, İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olmaktan kaynaklanan yükümlülükler gereğince yeterli sayıda “tecavüz kriz veya cinsel şiddet sevk merkezleri” kurulmalıdır. Üstelik ikincil mağduriyetlere maruz kalmasının önüne geçilmesi için, bir kere dinleme, tek seferde yapılan anlatımın kayıt altına alınması gibi tedbirler hâlihazırda yürürlükte olan Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun da bir gereğidir. Diğer yandan, çıkartılan bu düzenlemenin kadınlar ve çocuklar üzerindeki fiziksel ve ruhsal etkilerin gözlenmesine ve gerekli tıbbi teşhis ve tedavilerin gerçekleşmesine de olanak sağlamakta olduğu gerçeğinin de unutulmaması gerekmektedir. Beşinci fıkranın maddeden çıkartılması ile suçun neden olduğu ruhsal ve bedensel etkilerin göz ardı edilmesini ve suçun işleniş biçimleri arasında fark gözetmeyen bir anlayışın yerleşmesini mümkün kılan bir düzenleme ortaya çıkmıştır. Tüm bu hususlar gözetilmeden yalnızca cezayı artırmak adaletin tesis edilmesine imkân veren bir yol değildir. Cinsel saldırı suçlarının, suça maruz kalan üzerinde bıraktığı etkinin daha yoğun olup zamana yayıldığı ve tüm hayatını etkileyen bir hal aldığı unutulmamalıdır.

Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar alanında yapılan bir başka kaygı verici düzenleme ise Anayasa Mahkemesinin TCK'nın çocukların cinsel istismarını düzenleyen 103. maddesinin 1. ve 2. fıkraları iptal etmesinin ardından 2016 yılında maddede yapılan değişikliktir. Anayasa mahkemesi “*fiilin farklı yaş kategorilerindeki mağdurlara karşı işlendiği veya failin de küçük olduğu ya da fiilden sonra mağdurun yaşının ikmalî ile fiili birlikteliğin resmi evliliğe dönüşmesi gibi her bir somut olayın özellikleri dikkate alınarak ceza tayin edilmesi veya onarıcı adalet kurumunun uygulanması imkânını ortadan kaldırdığı ve bazı durumlarda somut olayın özellikleriyle bağdaşmayacak ve suçla yaptırım arasında bulunması gereken adil dengeyi ortadan kaldıracak ölçüde ağır cezaların verilmesi sonucunu ortaya çıkarabilecek bir niteliğe sahip bulunduğu*” gerekçesiyle iptal edilen fıkralarda yapılan değişiklik ile mağdurun 12 yaşın altında olması halinde ceza yaptırımının alt sınırı arttırılmıştır.

Anayasa Mahkemesinin iptal kararı sonrası gündeme gelen cinsel istismar faili ile mağdurun evlenmesi halinde cezada indirim yapılmasına ilişkin tasarılar kadın örgütleri başta olmak üzere kamuoyunun tepkileri sonrasında yasalaştırılmamış olsa da, cinsel istismarın 12 yaş altı mağdur çocuklara karşı işlenmesi durumunda cezanın ağırlaştırılmasına yönelik yeni düzenleme, mağdur çocuğun rıza yaşının 15'ten 12'ye düşürülmesi anlamına geleceği ve 12-15 yaş arası cinsel istismar vakalarında mahkemelerce fiilen bir cezasızlık uygulamasına yol açacağı kaygısı ile kadın örgütlerinin ve kamu oyunun tepkisini çekmiştir.

2.2.2.4. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun)

Medeni Kanun ve Ceza Kanunundaki düzenlemelerin ev içi şiddeti önlemedeki yetersizlikleri nedeniyle 1998 yılında 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun çıkarılmıştır. Ancak kanunun ismine de yansıyan aile merkezli yaklaşım kadına yönelik şiddetin sadece aile çerçevesinde değerlendirilmesine ve evlilik dışı ilişkilerde şiddete maruz kalan kadınların koruma dışı bırakılmasına yol açmıştır. Kanunun, şiddetin tanımına açık olarak yer vermemesi de, birçok şiddet vakasının önüne geçilememesine yol açmıştır. Bütün bu eksikliklerine ve uygulamadaki dirence karşın, Türkiye'de ev içi şiddetin hukuki bir sorun olarak görülmesi bakımından, 4320 sayılı Kanunun bir kırılma noktası olduğu söylenebilir.

Türkiye'de özellikle kamuoyunda oluşan baskı, Avrupa Birliği'ne uyum süreci ve İstanbul Sözleşmesi'nin etkisiyle, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için mevzuatta yeniliklere gidilmiş ve iç hukukun sözleşmeye göre yeniden düzenlenmesi için 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Kanunu hazırlanarak 08.03.2012 tarihinde yürürlüğe sokulmuştur. 6284 sayılı kanunda daha önceki kanunda var olan eksiklik giderilerek kadına yönelik şiddet konusunda ayrıntılı tanımlara yer vermiştir. Kanunun "Tanımlar" başlıklı 2. maddesine göre:

- **Kadına yönelik şiddet:** Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranışı ifade eder.
- **Ev içi şiddet:** Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti ifade eder.

- **Şiddet:** Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışı ifade eder.
- **Şiddet mağduru:** Bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışlara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan veya kalma tehlikesi bulunan kişiyi ve şiddetten etkilenen veya etkilenme tehlikesi bulunan kişileri ifade eder.
- **Şiddet uygulayan:** Bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışları uygulayan veya uygulama tehlikesi bulunan kişileri ifade eder.
- **Şiddet önleme ve izleme merkezleri (ŞÖNİM):** Şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği, çalışmalarını yedi gün yirmidört saat esası ile yürüten merkezleri ifade eder.
- **Tedbir kararı:** Bu Kanun kapsamında, şiddet mağdurları ve şiddet uygulayanlar hakkında hâkim, kolluk görevlileri ve mülkî amirler tarafından, istem üzerine veya resen verilecek tedbir kararlarını ifade eder.

Ancak düzenlemede toplumsal cinsiyet kavramına ve ataerkil toplum sistemine ilişkin hiçbir tanım yapılmadığı gibi kanunun metninde de buna yönelik herhangi bir vurgu yoktur. Kanunun tanımlamalar başlığı altında ev içi şiddet tanımı yapılmış olmasına karşın, amaçlar kısmında ev içi şiddet yerine aile bireylerinden bahsedilmektedir. Ev içi şiddet tanımı yapılmış olmasına karşın, Kanun'un içerisinde hiçbir yerde bu tanımın kullanılmadığı ve bu tanıma atıf yapılmadığı görülmektedir.

Yine de kanunun temel ilkeleri olarak, uluslararası sözleşmelerin ve İstanbul Sözleşmesinin esas alınacağını belirtilmesi, mağdurlara verilecek destek ve hizmetlerde insan haklarına dayalı, kadın erkek eşitliğine duyarlı, adil, etkili ve süratli olunacağını belirtilmesi çok önemlidir. Amaçlar bölümünde ise sadece şiddete uğrayan değil, şiddete uğrama tehlikesi bulunan bireylerin de bu kanun kapsa-

mında korunacağıının düzenlenmesi eski kanun döneminde bazı koruma taleplerinin şiddet oluşmadığı gerekçesi ile reddedildiği, kadınlardan şiddete uğradıklarını ispat etmelerinin beklendiği düşünülduğünde özellikle önemlidir. Ayrıca amaçlar kısmında sadece kadınlar denmesi sebebiyle, evli olup olmadığına bakılmaksızın kanun çerçevesinde bütün kadınların koruma talep edebileceğinin düzenlemesi doğru olmuştur. Bu sayede sadece dini nikahlı çiftler değil, birlikte yaşayan çiftler de, bu kapsamda değerlendirilebilecektir. Kanun'un hayatın olağan akışı içerisinde çokça rastlanan ısrarlı takip mağdurlarını da kapsamına alması, olumlu gelişmelerden birisi olarak değerlendirilebilir.

6284 Sayılı Kanun'un getirmiş olduğu en önemli düzenlemelerden birisi, mülki idare amirine ilgilinin, kolluğun başvurusu, 3. kişinin ihbarı ile veya re'sen, delil veya belge aranmaksızın, mağduru koruyucu tedbir kararı verebilme hakkı getirmiş olmasıdır. Kanunun 3. maddesine göre, bu kararlar ile mülki idare amiri, korunan kişiye barınma yeri sağlayabileceği gibi, gerekli durumlarda maddi yardım yapabilmekte, psikolojik, hukuki, mesleki ve sosyal rehberlik ve danışmanlık vermesine karar verebilmekte, hayati tehlikenin varlığı halinde koruma altına alınmasına karar verebilmektedir.

Hakim tarafından da yine delil ve belge aranmaksızın, mülki idare amirinin verdiği koruma kararlarının yanında, bunlara ek olarak başka bazı koruma kararları alınabilmektedir. Kanunun 4. maddesine göre bunlar arasında; kişinin işyerinin değiştirilmesi, kişinin evli olması durumunda müşterek yerleşim yerinden ayrı bir yerleşim yeri belirlenmesi, Türk Medeni Kanunu'ndaki şartların varlığı halinde ve korunanın talebi halinde aile konutu şerhi konulmasına karar verilmesi, hayati tehlike arz eden durumlarda korunanın Tanık Koruma Kanunu'ndan faydalandırılması vardır.

Koruyucu tedbir kararlarının yanı sıra hakim 5. madde çerçevesinde faile karşı şu önleyici tedbir kararlarını da alabilir:

- Şiddet mağduruna yönelik olarak şiddet tehdidi, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmaması.
- Müşterek konuttan veya bulunduğu yerden derhâl uzaklaştırılması ve müşterek konutun korunan kişiye tahsis edilmesi.

- Korunan kişilere, bu kişilerin buldukları konuta, okula ve işyerine yaklaşmaması.
- Çocuklarla ilgili daha önce verilmiş bir kişisel ilişki kurma kararı varsa, kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde yapılması, kişisel ilişkinin sınırlandırılması ya da tümüyle kaldırılması.
- Gerekli görülmesi hâlinde korunan kişinin, şiddete uğramamış olsa bile yakınlarına, tanıklarına ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hâller saklı kalmak üzere çocuklarına yaklaşmaması.
- Korunan kişinin şahsi eşyalarına ve ev eşyalarına zarar vermemesi.
- Korunan kişiyi iletişim araçlarıyla veya sair surette rahatsız etmemesi.
- Bulundurulması veya taşınmasına kanunen izin verilen silahları kolluğa teslim etmesi.
- Silah taşınması zorunlu olan bir kamu görevi ifa etse bile bu görevi nedeniyle zimmetinde bulunan silahı kurumuna teslim etmesi.
- Korunan kişilerin buldukları yerlerde alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmaması ya da bu maddelerin etkisinde iken korunan kişilere ve bunların buldukları yerlere yaklaşmaması, bağımlılığının olması hâlinde, hastaneye yatmak dâhil, muayene ve tedavisinin sağlanması. Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurması ve tedavisinin sağlanması.

6284 Sayılı Kanun tarafından getirilen diğer bir yenilik de; bu tedbirlerden bazılarının, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ilgili kolluk amirince de alınabilir hale getirilmesidir. Yukarıda yer verilen önleyici tedbirlerden; şiddet içerikli söz ve davranışlarda bulunmasının yasaklanmasına, müşterek konuttan uzaklaştırılmasına, korunan kişilere ve bu kişilerin buldukları mekânlara yaklaşmasının yasaklanması, korunan kişinin yakınlarına, tanıklarına ve çocuklarına yaklaşmasının yasaklanmasına ilişkin tedbirler ile mağdurların korunmasına ilişkin bazı koruyucu tedbirler de gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ilgili kolluk amirlerince de alınabilir. Kolluk amiri evrakı en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk işgünü içinde hâkimin onayına sunar. Hâkim tarafından yirmidört saat içinde onaylanmayan tedbirler kendiliğinden kalkar.

Ayrıca 10. maddeye göre, korunan kişinin geçici koruma altına alınmasına ilişkin koruyucu tedbir kararı ile şiddet uygulayan hakkında verilen önleyici tedbir kararlarının yerine getirilmesinden, hakkında koruyucu veya önleyici tedbir kararı verilen kişilerin yerleşim yeri veya bulunduğu ya da tedbirin uygulanacağı yer kolluk birimi görevli ve yetkilidir. Tedbir kararının, kolluk amirince verilip uygulandığı veya korunan kişinin kollukta bulunduğu hâllerde, kolluk birimleri tarafından kişi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın ilgili il veya ilçe müdürlüklerine acilen ulaştırılır. Bunun mümkün olmaması hâlinde kendisine ve beraberindekilere geçici olarak barınma imkânı sağlanır ve giderleri Bakanlık bütçesinden karşılanır.

Yeni düzenleme eskiye oranla uluslararası standartları daha iyi yansıtmakla birlikte, bu düzenleme de kadınların ihtiyaç ve taleplerine tam olarak cevap verememiştir. Kanunun hazırlanma sürecinde özellikle kanunun adı konusunda başlayan tartışmalar, halen devam etmektedir. Kadın örgütleri kanunun adının sözleşmede olduğu gibi Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun olmasını talep etmelerine rağmen bu talep devletin aile kurumunu koruma konusundaki önceliği nedeniyle kabul görmemiştir. Bu haliyle kanunun adı konusundaki ısrarın, bazı davalarda çatışan kadına karşı şiddetin önlenmesi ve ailenin korunması değerleri arasındaki seçime yönelik devletin hukuk uygulayıcısına vermek istediği bir mesaj olduğu değerlendirilmektedir.

Kadına yönelik şiddet davalarına kadın örgütlerinin müdahale edebilmesi için gerekli yasal düzenlemenin bu kanunla yapılması yönünde, Kanun hazırlanırken kadın örgütleri tarafından getirilen talepler de kabul edilmemiştir. 6284 Sayılı Kanun, mağdurlara adli yardım konusunda da rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi için bir düzenleme yapmış, ancak mağdurların soruşturma ve kovuşturma aşamalarında her tür dava tipi için ücretsiz avukatlık hizmeti almasını sağlayacak bir düzenleme getirmemiştir. Kanun'da, şiddet mağduru kadınlar için verilecek tedbir kararları arasında sayılan “uygun barınma yeri sağlanır” ifadesi dışında, sığınmaevlerinin sayısının ve niteliklerinin artırılması konusuna yer verilmemiştir. Kanun, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri'nin (ŞÖNİM) kurulacağını düzenlemiştir. Bu merkezlerin, bu konuda çalışan birçok kurum ve kuruluş arasında bir koordinasyon sağlaması beklenmektedir. Ayrıca bu merkezlerde, başvuruların sonucu olarak şiddet konusunda gerekli istatistiki verilerin toplanması beklenmektedir. Bu veri toplama işleminin, uzun vadede şiddet konusunda gerekli politikaların oluşmasına ilişkin ihtiyaca cevap verebilir olması amaçlanmalıdır. Kadına yönelik şiddetle

mücadelede en önemli yasal araç olan 6284 sayılı Kanunun metnindeki eksiklikler ve belirsizlikler acilen ortadan kaldırılmalıdır. Kanun tekrar ele alınırken daha iyi bir sonuç elde etmek için konunun tüm paydaşlarının yaşanan problemlerle dair deneyimleri ve çözüm önerileri dinlenmeli ve dikkate alınmalıdır.

6284 sayılı Kanun'a ilişkin ikincil mevzuat ve kadına yönelik şiddetle mücadeleyi destekleyen diğer belgeler şunlardır:

- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun (6284 sayılı Kanun) Uygulama Yönetmeliği,
- Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik
- Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik,
- 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulamasına Dair Genelge,
- Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler konulu 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi,
- Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu konulu 2007/6 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi,
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı arasındaki Protokol,
- TBMM İnsan Hakları Komisyonu Raporları,
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Raporları.
- Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal ve Yerel Eylem Planları

Kimi zaman, kadına yönelik şiddetle mücadelede başvurulabilecek benzer hükümler içeren birden fazla kanun veya yönetmelik ile benzer görevler üstlenmiş farklı kurumlar da olabilir. Örneğin cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan bir kız çocuğu olduğunda 6284 sayılı Kanun veya Çocuk Koruma Kanununa başvurmak gerekebilir. Bu nedenle şiddete maruz kalan kişinin durumuna uygun düştükçe ve yararına oldukça en hızlı alınabilecek tedbir ve mekanizmaların uygulanması gerekmektedir.

2.2.2.5. Ulusal Hukukta Mülteci Kadınlar ve Şiddet

Kadınlar savaş ve göç koşullarından en olumsuz şekilde etkilenen gruplar arasındadır. Mültecilik statüleri nedeniyle daha da savunmasız bir durumda bulunan mülteci kadınlar bakımından kadına yönelik şiddetle mücadele özel önem taşır. Mülteci kadınlar tecavüz, zorla ve erken yaşta evlendirme, kadın ticareti, zorla seks işçiliği gibi şiddet tehditleri ile yaşamaktadır.

Dünyada en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapmakta olan ülkelerden bir olan Türkiye’de farklı sığınma rejimleri bulunmaktadır. Türkiye’deki mültecilerin önemli bir bölümünü ülkelerindeki savaş nedeniyle 2011 yılından beri kitlesel olarak göç etmelerine izin verilen Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. Ancak Suriyeliler kategorik olarak mülteci kabul edilseler bile hukuki olarak mülteci statüsünde değildirler. 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında oluşturulan bir geçici koruma rejimi içindedirler.

Suriyeli olmayan sığınmacılar ise, Nisan 2014’te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında hukuken mülteci statüsü alabilmektedir. Ancak Türkiye 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşmeyi coğrafi sınırlama ile kabul ettiği için Avrupa dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanımamaktadır. Türkiye’de yaşayan sığınmacıların ise neredeyse tamamı bu kapsamdadır. Bu nedenle, uluslararası hukuk açısından Türkiye’de mülteci statüsü verilmiş kişi sayısı yok denecek kadar azdır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre, Avrupalı olmayan bir sığınma başvuru sahibinin uluslararası koruma kapsamında Türkiye’de kazanabileceği statüler ise şartlı mültecilik statüsü ve ikincil koruma statüsüdür.

Kadına yönelik şiddet ile mücadelenin en önemli hukuki araçlarından biri olan İstanbul Sözleşmesi göçmenlik statüsüne bakmaksızın bütün kadın ve kız çocuklarını kapsamı altına almış, Sözleşmenin yedinci bölümü Göç ve Sığınma başlığı altında düzenlenmiştir. Sözleşmenin 60. maddesinde 1951 Sözleşmesi’nde düzenlenen mülteci tanımında geçen zulüm ifadesini, toplumsal cinsiyete dayalı bir perspektiften yorumlaması gerektiği belirtilmiş, iltica başvurusu yapanlar için toplumsal cinsiyete duyarlı kabul usullerinin yanı sıra destek hizmetlerinin sağlanması ve toplumsal cinsiyet yönergelerinin ve mülteci statüsünün belirlenmesi ve uluslararası koruma başvurusunu da kapsayan toplumsal cinsiyete duyarlı sığın-

ma usullerini geliştirmeye yönelik gerekli hukuki veya diğer tedbirlerin alınması gerektiğini düzenlemeye bağlanmıştır. Yine İstanbul Sözleşmesinin 61. maddesine göre, taraf devletler statü ve ikamet durumuna bakmaksızın, korumaya muhtaç, 'kadına yönelik şiddet' mağdurlarının hayatlarının risk altında olabileceği veya iş-kence veya insanlık dışı muameleye veya cezalandırılmaya maruz kalabilecekleri hiçbir ülkeye hiçbir durumda iade edilmeyeceklerini güvence altına almak için gerekli yasal ve diğer önlemleri almak zorundadırlar.

İstanbul Sözleşmesinden yola çıkarak hazırlanan 6284 sayılı Kanunda Tanımlar başlıklı 3. madde'de şiddet mağduru, müteakabiliyet ilkesi çerçevesinde uyruğuna bakılmaksızın, Kanunda şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışlara doğrudan veya dolaylı olarak maruz kalan ya da kalma tehlikesi bulunan kişiyi ve şiddetten etkilenen veya etkilenme tehlikesi bulunan kişiyi tanımlar denilerek vatandaşlık ya da göçmenlik statüsüne bağlı kalmaksızın bütün şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınlar, çocuklar, aile bireyleri ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişileri koruma kapsamına almıştır. Düzenlemedeki bütün önleme, koruma ve yargılama mekanizmaları statüleri ne olursa olsun bütün mülteciler bakımından geçerlidir.

2.3. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadelede Yargılama Standartları

2.3.1. Yargı Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Ulusal ve uluslararası düzenlemeler alanında atılan önemli adımlara rağmen kadına yönelik şiddetin önlenebildiği söylenemez. Ataerkil sistemin dayandığı geleneksel değerlerin toplumsallaşma sürecindeki rolü bu bakımdan hukukun önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır. Karar alma sürecinde rol alan hukukçu ve idarecilerin zihnindeki toplumsal kalıp ve önyargılar kadınlara ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru diğer kırılgan gruplara nesnel ve tarafsız davranılmasının önüne geçerek bu kişilerin ikincil konumunu pekiştiren uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Örneğin, kadına yönelik şiddet bakımından yapılan yargılamalar düşünüldüğünde kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran bazı yaygın yanlış inanışlar hukukçular ara-

sında dahi mevcuttur. Bu yaygın inanışlara göre: “Kadına yönelik şiddet abartılan bir durumdur.”; “Kadına yönelik şiddet düşük geliri ve eğitimsiz kadınların sorunudur.”; “Çoğu zaman şiddet gören kadın bunu ister ya da hak eder.”; “Aile içinde kadına yönelik şiddet, sadece ailevi bir sorundur.”; “Alkol, işsizlik, ekonomik sıkıntılar aile içinde kadına yönelik şiddetin nedenidir.”; “Erkekler şiddeti kontrol edemezler, engel olamazlar” vb. Ataerkil sistemin ürettiği eril anlayış bu değerlere dayanmakta, hukuk kağıt üzerinde eşitlik içerse de, tarafsız ve nesnel uygulanma zorunluluğu bulunsa da uygulamada son derece ayrımcı davranışlarla karşılaşmakta toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru kişiler idari ve yargı mercileri önünde ikincil mağduriyetlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu noktada unutulmaması gereken hukukun kendiliğinden nesnel ve tarafsız olmadığıdır. Hukukun nesnellliğini ve tarafsızlığını sağlayacak olan uygulamayı yapan kişilerdir.

2.3.1.1. Ceza Yargılamalarında Karşılaşılan Sorunlar

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurlarının yargıda yaşadığı sorunların en görünür ve bilinir olduğu alan ceza yargılamalarıdır. Bu durum hem ceza yargılamalarının kendi karakteri ile ilgili bir sonuçtur hem de kasten öldürme ve yaralama, cinsel taciz ve cinsel saldırı, hürriyeti tahdit ve eziyet gibi ağır suçların erkekler tarafından kadınlara karşı yaygın bir şekilde işlenmesi nedeniyle. Bu suçlara maruz kalan kadınların bir kısmı yaşamlarını kaybettiklerinde, ağır yaralandıklarında veya ciddi fiziksel zarar gördüklerinde çeşitli cezalar ve tartışmalar gündeme gelmekte ise de ceza yargılamaları bakımından toplumsal cinsiyete duyarlı usuller, mekanizmalar ve destek hizmetlerinden söz etmek mümkün değildir. Bu alanda öne çıkan sorunları üç başlıkta toplayabiliriz.

- **Yargılama (soruşturma ve kovuşturma) sürecine katılanların (özellikle mağdur kadınların) haklarının kullandırılmaması ve ikincil mağduriyet yaratılması:** Yargılama sürecinde özellikle mağdur hakları bakımından gerekli yasal ve idari tedbirlerin yokluğu ile uygulayıcıların toplumsal cinsiyete dayalı ön yargıları ve geleneksel alışkanlıkları kadınların adalete erişimini önemli ölçüde engellemektedir. Başvuru alma sürecinden delillerin toplanmasına, soruşturmanın ilettilmesinden iddianame hazırlığına, yargılamaya katılmaktan delillerin değerlendirilmesi ve incelenmesi ile infaz ve giderim süreçlerine kadar pek çok aşamada mağdurların cinsiyete dayalı

şiddete maruz kaldıkları gözetilmeyerek onların özel ve farklı ihtiyaçlarına cevap verecek mekanizmalar bulunmamaktadır. Mağdurların çocuklarının veya tanıklarının korunması ve şiddetten uzak tutulmaları için gerekli önlem ve tedbirler de çoğu zaman alınmamaktadır. Yargılama süresince mağdurların yargı mensupları tarafından kimi zaman maksatlı olmasa da ayrımcılığa maruz bırakılmaları, özel hayatlarının gizliliğinin korunmaması ve örneğin cinsel geçmişlerinin davalarla ilgisiz bir şekilde irdelenmesi yaygın yanlış uygulamalardır. Tüm bu uygulamalar mağdurun yargı eli ile ikinci defa mağdur edilmesi anlamına gelmektedir.

- **Delillerin ve dosya kapsamının değerlendirilmesi ve incelenmesinde gerekli özenin gösterilmemesi, failin suç geçmişinin dikkate alınmaması ve toplumsal cinsiyete dayalı önyargılar ile akıl yürütülmesi:** Yargılama sürecinde yapılan inceleme ve değerlendirmeler bütünsel bir yaklaşıma dayanmamaktadır. Mağdurlar, failer, çocuklar ve onların geniş anlamdaki toplumsal çevreleri arasındaki ilişki göz önünde bulundurulmamakta ve kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan geleneksel kalıp ve yargılarla yapılan değerlendirme ve incelemelere sıkça rastlanmaktadır.
- **Cezasızlık:** Her ne kadar kadınlara yönelik yaygın olarak işlenen kasten öldürme ve yaralama, cinsel saldırı, cinsel taciz gibi suçlar için öngörülen cezalar yüksekse de çoğu zaman bu suçların kanıtlanması ve failerin cezalandırılması pek mümkün olmamaktadır. Yukarıda ceza yargılamalarında karşılaşılan sorunlar başlığında bahsettiğimiz üzere bu suçların sonucunda kadınlar yaşamlarını kaybettiklerinde veya ciddi fiziksel zarar görüp ağır yaralandıklarında çeşitli cezalar ve kamuoyunun duyarlılığı gündeme gelmektedir. Oysa çoğu zaman fail ve mağdurdan başka tanığı olmayan ve güç durumdaki kadınlara karşı işlenen bu suçlar ve suçlular için adli takip başlamamakta veya bir şekilde soruşturma başlamış olsa bile yetersiz ve toplumsal cinsiyete duyarsız adli ve idari mekanizmalar nedeniyle takip-sizlikle sonuçlanarak cezasız kalmaktadır.

Soruşturma aşamasındaki engeller aşılip ceza kovuşturması başladığında ise uygulamada çoğu zaman cezalar sebepsiz yere genellikle alt sınırdan verilmekte, failerin cinsiyetçi savunma ve beyanları haksız tahrik ve iyi hal indirimi sebepleri yapılmaktadır. Daha hafif cezalar gerektiren davalarda ise verilen hapis ve para

cezaları ertelenmekte ve/veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı ile ceza fiilen uygulanmamaktadır.

Ceza infaz sisteminde de benzer bir şekilde toplumsal cinsiyete duyarlı bir infaz rejimi bulunmadığından faillere verilen cezaların infazı, caydırıcılık ve ıslah edicilik özelliğinden uzaktır.

2.3.1.2. Hukuk Yargılamalarında Karşılaşılan Sorunlar

Hukuk yargılamalarında ise toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurlarının yaşadığı sorunlar ve etkileri ceza yargılamalarındaki kadar bile görünür ve bilinir değildir. Bunun bir nedeni özel hukuk alanının kendine özgü karakteri olsa da bir diğer nedeni tıpkı ceza hukuku alanında olduğu gibi toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden yoksun bir özel hukuk anlayışı ve pratiğidir. Ayrıca anayasal eşitlik ilkesi gibi temel haklara dayalı yorum ve pratikleri özel hukuk alanında görmek pek mümkün değildir. Kimi zaman sadece aile hukukunda eşler arası eşitlik ilkesinin uygulanması bağlamında gündeme gelen tartışmalar bir yana hukuk yargılamaları bakımından da toplumsal cinsiyete duyarlı usuller, mekanizmalar ve destek hizmetlerinden söz etmek mümkün değildir. Bu alanda öne çıkan sorunları da üç başlıkta sıralayabiliriz.

- **Dava açılış ve yargılama süreci ile yargılama masraflarının mağdurlara aşırı idari ve ekonomik yük getirmesi:** Mevzuatın ve dilinin karmaşıklığının yanında sık sık yapılan değişiklikler ile hukuk davaları için ödenmesi gereken peşin harç ve giderler, hukuk usullerine göre hazırlanması zorunlu dilekçeler, uyulması zorunlu prosedür ve sürelerin varlığı mağdurlara aşırı ekonomik ve idari yük getirmektedir. Kimi usul kuralları mağdurların hak kaybı yaşamalarına sebep olmaktadır. Ücretsiz avukat desteği ile mahkeme masraf ve harçlarından muafiyet için istenebilecek adli yardım desteklerinin kapsamı ise çok sınırlı olup etkisiz kalmakta şiddete maruz bırakılan kadınların ihtiyaçlarına cevap vermemektedir.
- **Delillerin ve dosya kapsamının değerlendirilmesi ve incelenmesinde gerekli özenin gösterilmemesi ve toplumsal cinsiyete dayalı önyargılar ile akıl yürütülmesi:** Yargılama sürecinde yapılan inceleme ve değerlendirmeler bütünsel bir yaklaşıma dayanmamaktadır. Davacılar, davalılar, çocuklar

ve onların geniş anlamdaki toplumsal çevreleri arasındaki ilişki göz önünde bulundurulmamakta ve kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan geleneksel kalıp yargılar değerlendirme ve incelemelerde birer gerekçe olarak kullanılmaktadır. Şiddet mağduru kadınlar tarafından talep edilen tedbir istemleri ya hiç verilmemekte ya da somut olaya ve ihtiyaca uygun bir şekilde verilmemektedir. Yasal bir zorunluluk olmadığı halde tedbir taleplerinde kimi zaman delil ve belge istenmektedir. Talep edilen nafaka ve tazminat istemleri ise çoğu zaman kayıt dışı çalışmayı ve beyan edilmeyen gelirleri tespit etmek istemeyen Mahkemelerce haksız yere reddedilmektedir.

- **Uzun yargılamalar ve giderimsizlik:** Hukuk yargılamaları bakımından gerek ilk derece mahkemelerindeki uzun yargılamalar gerekse uzun itiraz/temyiz süreçleri kadınların adalete erişimini iyice zorlaştırmaktadır. İtiraz/temyiz sürecinde yapılan inceleme ve değerlendirmeler de bütünsel bir yaklaşıma dayanmamaktadır. Üst mahkeme kararları da gerekçesiz olabilmekte veya gerekçelerde kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan geleneksel kalıp ve yargılar yer alabilmektedir. İnfazı kesinleşmeye bağlı olan yerel mahkeme kararlarının zamanında uygulanmaması telafi edilemez zararlara yol açmaktadır. Verilen kararlar kadınlar lehine olduğunda ise çoğu zaman hükmedilen nafaka ve tazminatları tahsil etmek mümkün olmamaktadır. Kadınların şiddet öncesi yaşama dönemleri bir yana şiddet sonrası uğradıkları zararlar fail tarafından karşılanmadığında devletin bu konuda verdiği herhangi bir destek de bulunmamaktadır.

2.3.2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Yargılamada Standartlar

Ceza ve hukuk yargılamaları bakımından yukarıda sayılan sorunların çözümü kuşkusuz öncelikle yapısal pek çok değişiklik yapılmasını gerektirir. Ancak hali hazırda yukarıda ikinci bölümde sayılan yürürlükteki uluslararası ve ulusal standartlara göre yargı makamları tarafından uyulması gereken temel kurallar şu şekilde sıralanabilir;

- Şiddet mağdurlarının haklarının kullandırılması ve güvenliklerinin sağlanması yargılamaların odağında olmalıdır.
- Etkili bir yargılama yapılmalı ve yargılama sürecinde gerekli özen gösterilmeli ve toplumsal cinsiyete duyarlı usuller izlenmelidir.

- Kadına yönelik şiddetin “doğrudan” kanıtlarının mevcut olmadığı hallerde yetkili makamlar tüm olguları incelemelidir. İnceleme ve değerlendirmeler bütünsel bir yaklaşıma dayanmalıdır. Mağdurlar, failer, çocuklar ve onların geniş anlamdaki toplumsal çevreleri arasındaki ilişki göz önünde bulundurulmalıdır.
- Cinsel şiddet gibi kadına yönelik işlenen suç iddialarıyla ilgili eksiksiz bir soruşturmanın, bağımsız tıp uzmanlarınca yapılacak psikolojik muayeneyi de içermesi gerekmektedir.
- Mağdurların soruşturma ve dava sürecine etkin katılımı sağlanmalı, bunun için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Yargılama sürecinde mağdur ve tanıklara yeterli koruma ve destek hizmetleri sağlanmalı ve ikincil mağduriyet önlenmelidir.
- Yargılama sürecinde mağdurların kişilik hakları ihlal edilmemeli ve özel hayatlarının gizliliği korunmalıdır.
- Yargılama sürecinde mağdurun davranışları ve özel hayatı suça ve ihlale gerekçe yapılmamalı ve mağdurun dolaylı rızasından bahsedilmemelidir.
- Kültür, adet, din, gelenek veya “*namus*”un kadına yönelik şiddet suçları ve ihlalleri için yargılamalarda geçerli bir mazeret sayılması yasaklanmalıdır.
- Yargılama süreçlerinde insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeler ve İnsan Hakları Mahkemesinin kararları ile öğretideki çalışmalar dikkate alınmalıdır.
- Şiddet mağdurları bakımından zorunlu alternatif uzlaşma yöntemleri yasaklanmalıdır.
- Failer suçlarına veya ihlallerine uygun bir yaptırımla karşılaşmalıdır. Mağdurun adalete erişme konusunda uygun bir yaptırım yoluyla tatmin olması sağlanmalıdır.
- Uygulanmasına karar verilen yaptırımları infaz aşamasında etkisiz kılacak af, şartlı tahliye vb. tasarruflarda bulunulmamalıdır.
- Kadınlara yönelik şiddet suçlarına özgü özel bir sicil ve infaz rejimi oluşturulmalıdır.

- Suçun ve ihlalin sonuçlarından kurtulması, onarılması ve ruhsal/bedensel açıdan suç öncesindeki durumuna dönebilmesi için şiddet mağdurlarının zararları giderilmeli ve rehabilitasyonları sağlanmalıdır.

2.3.3. Kontrol Listeleri

Yukarıda açıklanan uluslararası ve ulusal mevzuat ve öncelikli sorun alanları ile toplumsal cinsiyete dayalı yargılama standartları doğrultusunda ceza ve hukuk yargılamalarındaki dava dosyalarını inceleme süreçlerinde avukatlara yardımcı olabilmesi amacıyla iki tür kontrol listesi oluşturulmuştur.

Ceza yargılamaları dosyaları için kontrol listesi, soruşturma, kovuşturma, cezalandırma, giderim süreçleri ve dosya için özel not başlıklı beş bölümden oluşmaktadır. Kontrol listesinde, mağdurların haklarının kullandırılıp kullandırılmadığı ve güvenliklerinin sağlanıp sağlanmadığı, ikincil mağduriyet yaratılıp yaratılmadığı ve toplumsal cinsiyete dayalı ön yargıların yargılama aşamasındaki etkilerinin ölçülmesine yönelik göstergeler belirlenmeye çalışılmıştır.

Hukuk yargılamaları dosyaları için kontrol listesi, ilk derece mahkemesi aşaması, istinaf/temyiz aşaması, infaz/icra/ifa süreci, giderim süreci ve dosya için özel not başlıklı beş bölümden oluşmaktadır. Hukuk yargılamaları kontrol listesinde de ceza yargılamaları kontrol listesinde olduğu gibi mağdurların haklarının kullandırılıp kullandırılmadığı, ikincil mağduriyet yaratılıp yaratılmadığı ve toplumsal cinsiyete dayalı ön yargıların yargılama aşamasındaki etkilerinin ölçülmesine yönelik göstergeler belirlenmeye çalışılmıştır.

Böylelikle uluslararası hukuk ve iç hukuktaki standartlara göre ceza ve hukuk dava dosyalarının toplumsal cinsiyet perspektifi ile analiz edilmesi ve aksayan yönlerin ortaya çıkarılarak alanda çalışan avukatların ve şiddete maruz kalan kadınların mahkemelerdeki temsillerinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

EKLER

1. CEZA YARGILAMALARI DOSYA KONTROL LİSTESİ
2. HUKUK YARGILAMALARI DOSYA KONTROL LİSTESİ

HUKUK YARGILAMALARI DOSYA KONTROL LİSTESİ

X-Dosyası: Tarafların (Davacı/Davalı) yaşı, eğitim ve gelir düzeyleri, mültecilik ve engellilik durumu ile akrabalık/tanışıklılık durumları

Kısa Dosya Özeti :

Dava tarihi :

Karar tarihi :

I-YARGILAMA AŞAMASI (İLK DERECE MAHKEMESİ)

1. Dava açılış masrafları ne kadar? Kim ödemiş?
2. Adli yardım (Baro) dosyası mı?
3. Mahkemeden adli yardım istenmiş mi? Talep varsa ne karar verilmiş?
4. Herhangi bir tedbir talebi var mı? Tedbir kararı verilmiş mi? Tedbir talebi 6284 sayılı Yasa kapsamında ise verilmesi için delil ve belge istenmiş mi? Verilen tedbir kararı olaya ve taleplere uygun somut bir karar mı yoksa matbu mu yazılmış?
5. Aile konutunun tahsisi talebi var mı? Ne karar verilmiş?
6. Arabuluculuk/sulh önerilmiş mi?
7. Davada taraflar ve dinletmek istedikleri tanıklar dinlenmiş mi?
8. Deliller nasıl değerlendirilmiş?
9. Uzman görüşmesi yapılmış mı? Görüşmeler nasıl ve nerede yapılmış? Hazırlanan raporda değerlendirme ve inceleme nasıl yapılmış? Cinsiyetçi ve önyargılı değerlendirmeler var mı? Raporda ayrımcı ifadeler var mı?
10. Yargılamada özel hayatın gizliliği ihlal edilmiş mi?

11. İnceleme ve değerlendirme bütünsel bir yaklaşıma dayanıyor mu? Ne karar verilmiş?
12. Taraf davranışları karara ne şekilde etki etmiş? Tarafların “rızası” ve “kusurları” üzerinde durulduysa değerlendirme nasıl yapılmış?
13. Verilen karar kesin mi? İtiraz yolu var mı?
14. Verilen karar gerekçeli mi? Uluslararası standartlara uygun mu? Kararda ayırıcı ve cinsiyetçi ifadeler söz konusu mu?
15. Verilen kararda uluslararası sözleşmelerle, AİHM-AYM kararlarına, bilimsel eserlere ve öğretiye atıf var mı?
16. Yargılama esnasında hakimin cinsiyetçi tutum ve değerlendirmesi olmuş mu? Kararı veren hakimin cinsiyetini belirtiniz?
17. Toplumsal cinsiyete dayalı/geleneksel önyargılar kararda bir gerekçe olarak kullanılmış mı?
18. Tazminat kararı verildiyse, ne kadar tazminat verilmiş?
19. Karşı taraf karşı dava (hukuk veya ceza davası) açmış mı?

II-İSTİNAF/TEMYİZ AŞAMASI

20. Hangi taraf istinaf/temyiz etmiş?
21. İstinaf/temyiz mahkemesi kararı gerekçeli mi? Uluslararası standartlara uygun mu? Verilen kararda uluslararası sözleşmelerle, AİHM-AYM kararlarına, bilimsel eserlere ve öğretiye atıf var mı?
22. Toplumsal cinsiyete dayalı önyargılar kararda etkili olmuş mu?
23. Kararın infazı ne şekilde yapılmış ya da yapılacak?
24. Şiddet mağduru başvurabileceği uluslararası mekanizmalar hakkında ilgili makamlarca bilgilendirilmiş mi?

III-İNFAZ/İCRA/İFA SÜRECİ

25. Hangi taraf kararı icraya koymak zorunda kalmış?

26. Çocuk teslimi var mı? Varsa nasıl yapılmış?
27. İcraya konulan nafaka/tazminat/alacak tahsil edilmiş mi?

IV-GİDERİM SÜRECİ

28. Mağdurun uğradığı maddi ve manevi zararlar fail tarafından giderilmiş mi? Giderilmemişse bu zararların giderimi ve mağdurun maruz kaldığı şiddet öncesi haline dönebilmesi için devlet tarafından bir şey yapılmış mı ve herhangi bir destek verilmiş mi?

V-DOSYA İÇİN ÖZEL NOT

29. Karar kesinleşmiş mi?
30. Olay medyaya yansımış mı? Etkileri var mı?
31. Dosyada verilen kararlarda gerekçe olarak kullanılan cinsiyetçi cümle/paragraf var mı?(Varsa kısaca alıntı yapınız)
32. Eklenecek başka bir bilgi var mı?

CEZA YARGILAMALARI DOSYA KONTROL LİSTESİ

X Dosyası: Mağdur ve failin, yaşı, eğitim ve gelir düzeyleri, mültecilik ve engellik durumu ile akrabalık/tanışıklık durumları

Kısa Olay Özeti :

Suç tarihi :

Şikayet tarihi :

İddianame tarihi :

Dava açılma tarihi :

Karar tarihi :

I- YARGILAMA SÜRECİ- SORUŞTURMA EVRESİ

Başvurunun Alınması Sırasında:

1. Başvuru ne zaman ve nerede yapılmış? Başvuru işlemleri ne kadar sürmüştü?
2. Başvuruyu doğrudan suçtan zarar gören ve yakınları mı yapmış yoksa bir kamu görevlisi mi bildirmiş? Başvurucu olayı daha önce biriyle özellikle de bir kamu görevlisi ile paylaştığını söylemiş mi? Başvurucunun böyle bir beyanı varsa suçu bilen kişi veya kamu görevlisi bildirimde bulunmuş mu?
3. İfade/leri nerede, nasıl bir mekanda kim tarafından (*ifadeyi alan kişinin cinsiyetini belirtiniz*) ve kaç kere alınmış?
4. İfade/leri alınırken soru sorulmuş mu? Nasıl sorulmuş?
5. İfade/ler alınırken psikolog/pedagog veya sosyal çalışmacı var mı?
6. İfade/lerinde kadın memur bulunmuş mu?

7. İfade/ler alınırken sesli ve görüntülü kayıt yapılmış mı? Kayıt varsa ifadenin ne zaman başladığı ve bittiği tutanağa saat ve dakika olarak yazılmış mı?
8. Mağdura hakları hatırlatılmış ve eylemli olarak kullanılmış mı?
9. Mağdur fiziksel ve ruhsal zarar görmüşse sağlık kurumuna yönlendirilerek adli rapor aldırılmış mı? Alabileceği bu raporun ileriki aşamalarda delil niteliği taşıyabileceği bildirilmiş mi?
10. Mağdur, avukat yardımından yararlandırılmış mı? (*Avukatın cinsiyetini belirtiniz.*)
11. Mağdurun kendi avukatı var mı yoksa Barodan (CMK) mı bir avukat atanmış? Başvurucu ifade verdiği yere ne zaman gelmiş? Avukat çağırıldıktan ne kadar süre sonra gelmiş?
12. Mağdur ihtiyaç varsa tercüman yardımından yararlandırılmış mı? Tercümanın özellikleri nedir? İyi bir tercüme yapılmış mı?
13. Mağdurun bilgileri gizli tutulmuş mu? Mağdura bu yönde bir talebi olup olmadığı sorulmuş mu?
14. Adli soruşturma dışında suçun idari yönden de soruşturulması ve mağdur ile tanıklarının korunması ve desteklenmesi için örneğin 6284 sayılı Yasa'da sıralanan tedbirler gibi gerekli önlem ve tedbirlerin alınmasına yönelik bir işlem yapılmış mı?
15. Başvuran çocuk ise ifadesi ÇİM'de mi alınmış? ÇİM'de alınmadıysa başka yerde/karakolda alınan ifadesi yargılamaya esas alınmış mı?
16. Başvurucuya ifade tutanağı örneği verilmiş mi?

Delillerin Toplanması Sırasında:

17. Mağdura uzlaştırma teklif edilmiş mi? Mağdur uzlaştırma işlemleri için şüpheli ile birlikte bir araya getirilmeye çalışılmış mı?
18. Mağdur lehine delil toplanmış mı?
19. Mağdurun tanıkları dinlenmiş mi? Tanıkların güvenliği için bir plan ve tedbir alınmış mı?
20. Deliller talep üzerine mi, resen mi toplanmış?

21. Ruh ve beden sağlığı raporu aldırılmış mı? Rapor uluslararası standartlara (*İstanbul Protokolü'nde belirtildiği gibi, saat, çelişkiler, öykü ve sonuç vb. gerekli bilgiler var mı?*) uygun mu?

Soruşturmanın İlerleyen Aşamasında:

22. Şüpheli yönünden soruşturma nasıl yürütülmüş?
23. Şüpheli tutuklanmış mı? Tutuklanmadıysa veya tutuklama sonrası serbest kaldıysa mağdura bilgi verilmiş mi?
24. Olay yeri keşfi yapılmış mı?
25. Soruşturma ne kadar sürede sonuçlandırılmış, sürüncemede bırakılmış mı?
26. Soruşturma sırasında savcının ya da kolluğun cinsiyetçi tutum ve değerlendirmesi olmuş mu?

İddianamede Olayların Değerlendirilmesi Aşamasında:

27. İddianamede olaylar ve deliller nasıl değerlendirilmiş?
28. İddianame hangi suçlara ilişkin olarak düzenlenmiştir? Örneğin, cinsel saldırı ile beraber işlenen başka suçlar var mı? Bunlara iddianamede yer verilmiş mi?
29. Olayda suçun nitelikli hali var mı, iddianamede buna yer verilmiş mi?

II- YARGILAMA SÜRECİ- KOVUŞTURMA EVRESİ

30. Mağdur kovuşturmadan haberdar edilmiş mi?
31. Mağdurun duruşmada yeniden ifadesi alınmış mı? Mağdurun yeniden ifadesi alındıysa yanında psikolog bulundurulmuş mu?
32. Sesli ve/veya görsel kayıt yapılmış mı?
33. Duruşmalar gizli yapılmış mı? Mağdurun bu yönde bir talebi olmuş mu ve bu talebi dikkate alınmış mı?
34. Mağdur sanıkla karşı karşıya gelmiş mi?
35. Mağdur nasıl sorgulanmış?
36. Mağdur lehine delil toplanmış mı?

37. Soruşturma evresinde alınmadıysa ruh sağlığı raporu alınmış mı? Adli tıp kurumuna sevki konusunda mahkeme ısrar etmiş mi?
38. Kovuşturma süreci ne kadar sürede tamamlanmış?
39. Uzman dinletilmiş mi?
40. Kovuşturma süresince özel hayatın gizliliği ihlal edilmiş mi?
41. Dava, STK'lar ya da bir grup kadın/bir grup avukat tarafından toplu takip edilmiş mi? Etkileri var mı? Müdahillik talepleri var mı? Kabul edilmiş mi?
42. Aile ve Sosyal Politikalara Bakanlığı (ASPB) davaya müdahil olmuş mu? Duruşmaları takip etmişler mi ve müdahale dilekçesinin verilmesi dışında dosyada bir işlem yapmışlar mı? Verilen müdahale dilekçesi matbu mu yoksa somut olaya göre mi yazılmış?
43. Deliller nasıl değerlendirilmiş? İnceleme ve değerlendirme bütünsel bir yaklaşıma dayanıyor mu?
44. Yargılama esnasında hakimin cinsiyetçi tutum ve değerlendirmesi olmuş mu? Kararı veren hakimin cinsiyetini belirtiniz.
45. Verilen karar gerekçeli mi ve uluslararası standartlara uygun mu?
46. Verilen kararda uluslararası sözleşmelerle, AİHM-AYM kararlarına, bilimsel eserlere ve öğretiyeye atıf var mı?
47. Toplumsal cinsiyete dayalı/geleneksel önyargılar kararda bir gerekçe olarak kullanılmış mı?
48. Mağdur ve sanık davranışları karara ne şekilde etki etmiş? Mağdurun "rızası" üzerinde durulduysa değerlendirme nasıl yapılmış?
49. Saniğe ceza verilmiş mi? Zamanaşımı var mı? Uygun ceza belirlenmiş mi?
50. Hükümlerle birlikte sanık tutuklanmış mı?
51. Verilen cezadan indirim uygulanmış mı, uygulandıysa hangi sebeplere dayanılmış? Yargılama konusu suçla birlikte işlenen diğer suçlara ceza verilmiş mi? (*Hürriyetinden yoksun kılma, yaralama, yağma, tehdit, hakaret vs.*)
52. Şiddet mağduru başvurabileceği uluslararası mekanizmalar hakkında ilgili makamlarca bilgilendirilmiş mi?

III- İNFAZ/CEZALANDIRMA EVRESİ

53. Cezanın infazı ne şekilde yapılmış ya da yapılacak?
54. Yasa değişikliği nedeniyle infaz aşamasında sanık lehine indirim olmuş mu?
55. İnfaz koşulları, yeri ve süresinde bir değişiklik (af, şartlı tahliye, denetimli serbestlik vb.) olmuş mu ve varsa bu değişiklik mağdura ilgili makamlarca bildirilmiş mi?
56. Sanığa ceza verilmediyse karşı taraf karşı dava (*hukuk veya ceza*) açmış mı?

IV- GİDERİM SÜRECİ

57. Mağdurun uğradığı maddi ve manevi zararlar fail tarafından giderilmiş mi? Giderilmemişse bu zararların giderimi için devlet tarafından bir şey yapılmış mı? Mağdurun maruz kaldığı suç öncesi haline dönebilmesi için devlet tarafından herhangi bir destek verilmiş mi?

V- DOSYA İÇİN ÖZEL NOT

58. Karar kesinleşmiş mi?
59. Olay medyaya yansımış mı? Etkileri var mı?
60. Dosyada verilen kararlarda gerekçe olarak kullanılan cinsiyetçi değerlendirmeler var mı? (*Varsa kısaca bir cümle veya paragraf şeklinde alıntı yapınız.*)
61. Eklemek istediğiniz başka bir bilgi var mı?

Kaynakça

- Akın, Merve, Aile İçi Şiddet, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 71 Sayı 1, 2013, ss. 27-42.
- Ayata Gökçeççek, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Yasal Düzenlemeler, https://vatandas.jandarma.gov.tr/KYSOP/uzaktan_egitim/Documents/3%20YD.pdf
- Ayata Gökçeççek vd. (der.), Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Bhasin, Kamla, *Toplumsal Cinsiyet, "Bize Yüklenen Roller"*, Kader Ay (çev.), İstanbul: Kadav Yayınları, 2003.
- Bhasin, Kamla, *Ataerkil Sistem, "Erkeklerin Dünyasında Yaşamak"*, Ayşe Coşkun (çev.), İstanbul: Kadav Yayınları, 2003.
- Baydur Emel, Burcu Ertem, Kadına Yönelik Evlilik İçi Şiddetin Hukuki Boyutları, Ceza Kanunu, Medeni Kanun ve Ailenin Korunmasına Dair Kanun Kapsamında Bir İnceleme, TBB Dergisi, Sayı 65, 2006, ss.89-118.
- Kadına Yönelik Şiddet El Kitabı, Kadın Dayanışma Vakfı, 2008.
- Karınca, Eray, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle İlgili Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler, T. C. Başbakanlık Ailenin Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2008.
- Soykan, Cavidan vd., Mültecilerle Çalışan STK'lar için El Kitabı, Kadın Çalışmaları Derneği, Ankara, 2018.
- Üstünel, Anıl Özge vd. , Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede "İyi" Uygulamalar, Mor Çatı Sığınağı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2017.
- Yüksel, Sera Reyhani, Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVIII, Y. 2014, Sa. 2, ss.175-200.
- Hırata, Helena vd (ed.), Eleştirel Feminizm Sözlüğü, Gülnur Acar-Savran (çev.) İstanbul: Kanat Kitap, 2009

İnternet Kaynakları

1. <https://www.ronaserozan.com/>
2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık- Aksu Bora (<http://secbir.org/images/haber/2011/01/15-aksu-bora.pdf>)
3. Kadına yönelik şiddet araştırması (<http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf>)
4. Opuz-Türkiye kararı (<http://www.aihmiz.org.tr/?q=tr/content/opuz-karari>)
5. Kadına yönelik şiddet (<https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/dosyalar/Kad%C4%B1na-Y%C3%B6nelik-%C5%9Eiddet-Kitap%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1.pdf>)
6. <http://www.ihop.org.tr/2015/06/26/kadin-ve-kiz-cocuklarina-karsi-islenen-cinsel-siddet-suclarinda-cezasizlik-raporu-yayinlandi/>
7. GREVIO Türkiye raporu, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/11/13/grevio-rapor-turkce.pdf>

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadelede Önemli Kararlar ve Okuma Listesi

1- Proje kapsamında çevirilen AİHM ve CEDAW kararlarının listesi*

		Karar no	Karar Tarihi	Dil	Orijinal karar linki
1	CEDAW 35/19	CEDAW /C/GC/35	14 Temmuz 2017	İngilizce	https://tbineternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/CEDAW_C_GC_35_8267_E.pdf
2	CEDAW - Inga Abramova	CEDAW/C/49 /D/23/2009	27 Eylül 2011	İngilizce	http://juris.ohchr.org/Search/Details/1703
3	CEDAW- Karen Tayag Vertido	CEDAW/C/46 /D/18/2008	1 Eylül 2010	İngilizce	https://www2.ohchr.org/english/law/docs/CEDAW.C.46.D18.2008_en.doc
4	CEDAW- V.K	CEDAW/C/49 /D/20/2008	17 Ağustos 2011	İngilizce	http://www2.ohchr.org/english/law/docs/CEDAW-C-49-D-20-2008.pdf
5	AİHM- G.U Türkiye	16143/10	18 Ekim 2016	Fransızca	http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-167488
6	AİHM- L.E. / YUNANİSTAN	71545/12	21 Ocak 2016	Fransızca	http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160218
7	AİHM- R.D. / FRANSA	34648/14	16 Haziran 2016	Fransızca	http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163615
8	AİHM- P. AND S. v. POLAND	57375/08	30 Kasım 2012	İngilizce	http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114098
9	AİHM- MASLOVA AND NALBANDOV v. RUSSIA	839/02	12 Aralık 2006	İngilizce	http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78758
10	AİHM-Talpis v. Italy	41237/14	2 Mart 2017	Fransızca	http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171508

* “Bu kararların Türkçe çevirilerine [“kadindayanismavakfi.org.tr”](http://kadindayanismavakfi.org.tr) adresinden ulaşabilirsiniz.”

2- Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk Kitap Listesi

Feminizm Genel:

1. Josephine Donovan, Feminist Kuram, İletişim Yayınları, 2016.
2. Feminist Felsefeye Giriş, Alison Stone, Otonom Yayınları, 2016.
3. Simone de Beauvoir, Kadın (İkinci Cins) (Üç Cilt), Payel Yayınları.
4. Bell Hooks, Feminizm Herkes İçindir, BGST Yayınları, 2016.
5. Cordelina Fine, Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması, Sel Yayıncılık, 2011.
6. Alev Özkazanç, Feminizm ve Queer Kuram, Dipnot Yayınevi, 2015.
7. R.W. Connell, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar; Toplum, Kişi ve Cinsel Politika, Ayrıntı Yayınları, 2017.
8. Juliet Mitchell, Kadınlar; En Uzun Devrim, Agora Kitaplığı, 2006.
9. Cenk Özbay, Ayşecan Terzioğlu (der.), Türkiye'de Cinsiyet Kültürleri-Dicle Koğacıoğlu Kitabı, İletişim Yayınları, 2019.

Feminist Hukuk ve Yargı:

10. Ann Oakley, Juliet Mitchell, Kadın ve Eşitlik, Pencere Yayınları, 1998.
11. Alev Özkazanç, Cinsellik, Şiddet ve Hukuk, Dipnot Yayınevi, 2013.
12. Ayşe Aydın Şafak, Feminist Bir Bakışla Türk Aile Hukukunda Kadın Bedeni, On İki Levha Yayınları, 2014.
13. Catharine MacKinnon, Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru, İletişim Yayınları, 2016.
14. Carol Gilligan, Kadının Farklı Sesi, Pinhan Yayıncılık, 2017.
15. Türkan Yalçın Sancar, Türk Ceza Hukukunda Kadın, Seçkin Yayıncılık, 2013.
16. Nazlı Hilal Demir, Feminist Perspektiften Düşünce Tarihinin Köşe Taşları ve İdeal bir Hukuk Arayışı, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
17. Zeynep Özlem Üskül Engin (ed.), Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk (Cilt I), On İki Levha Yayıncılık, 2019.
18. Kadriye Bakırcı, Cinsiyet Ayrımcılığı Yasağı İlkesinin İstisnaları ve Objektif Haklı Nedenler, Seçkin Yayıncılık, 2012.
19. Yakın Ertürk, Feminist Advocacy, Family Law and Violence Against Women: International Perspectives, Routledge, 2018

Kadın ve Şiddet

20. Carole Pateman, Cinsel Sözleşme, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2017.
21. Esra Koç, Esra Güçlüer (haz.), Kadın Yurttaşın El Kitabı, İletişim Yayınları, 1999.
22. Eylem Ümit Atılgan, Türkiye’de İç Hukuk Kültürü Üzerine Bir Araştırma (Haksız Tahrik Kararlarında Eril Tahakküm Kodları, Turhan Kitabevi, 2015.
23. Fatmagül Berktaş, Tarihin Cinsiyeti, Metis Yayınları, 2015.
24. Nadire Özdemir, Gülriz Uygur (ed.), Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet, Seçkin Yayınları, 2018.
25. Nisan Kuyucu, Kadına Yönelik Şiddet, Seçkin Yayıncılık, 2014.
26. Jane Gallop, Cinsel Tacizle Suçlanan Feminist, Dipnot Yayıncılık, 2013.
27. Yakın Ertürk, Sınır Tanımayan Şiddet Paradigma, Politika ve Pratikteki Yönleriyle Kadına Şiddet Olgusu, Metis Yayınları, 2015.

Feminizm, Devlet, Milliyet ve Sınıf:

28. Anne Phillips, Demokrasinin Cinsiyeti, Metis Yayınları, 2012.
29. Aksu Bora, Kadınların Sınıfı (Ücretli Ev Emeği ve Kadının Öznelliğinin İnşası), İletişim Yayınları, 2016.
30. Serpil Sançar, Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti (Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar), İletişim Yayınları, 2017.
31. Zahra Ali, İslami Feminizmler, İletişim Yayınları, 2017.
32. Ayşe Gül Altınay, Vatan, Millet, Kadınlar, İletişim Yayınları, 2016.
33. Lerna Ekmekçioğlu, Melissa Bilal, Bir Adalet Feryadı: Osmanlı’dan Türkiye’ye Beş Feminist Yazar, 1862-1933, Aras Yayıncılık, 2006.
34. Nisan Alıcı, Güneş Daşlı (haz.), Toplumsal Cinsiyet ve Barış, Dipnot Yayınları, 2019
35. Angela Y. Davis, Kadın, Irk ve Sınıf, Heretik Yayıncılık, 2019.

Şiddet, Aile ve Annelik:

36. Betül Yarar (ed.), Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
37. Diana Scully, Cinsel Şiddeti Anlamak (Tutuklu Tecavüzcü Erkekler Üzerine Bir İnceleme), İletişim Yayınları, 2013.
38. M. Esra Yıldırım, Yeni Bir Hayat Kurmak (Kadınlar Anlatıyor: Babalık, Evlilik ve Boşanma), İletişim Yayınları, 2017.
39. Ural Nadir, Nasıl Korunabildik (Şiddete Uğrayan Kadınlar ve Çocuklar), İletişim Yayınları, 2017.
40. Elisabeth Badinter, Kadınlık mı Annelik mi? İletişim Yayınları, 2017.
41. Pınar İlkaracan, Leyla Gülçür, Canan Arın (haz.), Sıcak Yuva Masalı; Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz, Metis Yayınları.
42. Mark Poster, Eleştirel Aile Kuramı, Ayrıntı Yayınları, 1989.

